77 GLASILO ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE
marec 2022

SVOBODNA BESEDA

Kraigher 100 let
Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

■ KOLUMNA

Andrej Stopar

Prezir

STRAN 2

■ SPOMENIKI

Miran Hladnik

Mladi fantje na dveh straneh

STRAN 7

■ AKTUALNO *Vstopil skozi stranska vrata*

Zagovorniki izdajalcev niso dobrodošli

Da je Bela krajina zibelka partizanstva in da je zavest o pomenu narodnoosvobodilnega boja v tej pokrajini še kako živa, so 10. marca dokazali Belokranjci. Približno 30 članov in privržencev Združenj borcev za vrednote NOB Bele krajine se je pred kulturnim domom Črnomelj s prepevanjem partizanskih pesmi in dvignjenimi transparenti dostojno in mirno uprlo potvarjanju zgodovinske resnice, kar je – po prepričanju zbranih pred dvorano – skušal doseči zgodovinar in novinar RTV Slovenija Jože Možina s predstavitvijo svoje znanstvene monografije *Slovenski razkol.*

Hujskači in zagovorniki izdajalcev v Beli krajini niso dobrodošli.

Obiskovalci so sicer skoraj napolnili dvorano, a zagotovo se tako oni kot Možina ter organizator VSO Dolenjska in Bela krajina še dolgo ne bodo mogli znebiti grenkega priokusa zavoljo odločnih in pokončnih Belokranjcev z jasnim sporočilom, da v Beli krajini hujskači in zagovorniki izdajalcev, ki trosijo zgodovinske neresnice, niso dobrodošli.

Vrhunec cinizma in provokacija je bilo poleg naštetega tudi dejstvo, da je bila predstavitev knjige, v kateri Možina med drugim vzrok za kolaboracijo Slovencev vidi v partizanskem nasilju, v kulturnem domu, kjer je med narodnoosvobodilnim bojem potekalo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. Zato so Belokranjci v znamenje protesta štirim kipom narodnih herojev, ki so postavljeni pred domom, z rdečimi trakovi prevezali oči. »Da ne bi videli, kakšna groteska se dogaja leta 2022 pred domom, ki je bil v medvojnem času jedro partizanstva,« so pojasnili in na dom izobesili tudi nekdanjo slovensko zastavo s peterokrako zvezdo.

Ne enega ne drugega Možina v živo ni videl, morda ni zmogel dovolj poguma, da bi v dom vstopil skozi glavni vhod mimo zbrane množice s transparenti, na katerih je med drugim pisalo, da je upor vrednota, kolaboracija pa sramota, da je Bela krajina zibelka partizanov in da so tam nanje ponosni. Gotovo pa si je ogledal fotografije in posnetke dogodka, ki so se bliskovito razširili po medijih in družbenih omrežjih. Na posnetkih je med drugim videti tudi župnika Vinka Guno iz Adlešičev, ki je zbrane – ti so mirno prepevali partizanske pesmi – agresivno zmerjal z morilci, potem pa se je odpravil na Možinovo predavanje, ki se je, sodeč po obrazih tam prisotnih, še enkrat izkazalo za prepričevanje že prepričanih, katerim so tudi na-

Upor je vrednota, kolaboracija pa sramota. Bela krajina je zibelka partizanov.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Klic k razmisleku pred
parlamentarnimi volitvami 2022

ZA SVOBODO, ZA PRIHODNOST

Ko se volivke in volivci, članice in člani ZZB, odločamo, kateri stranki ali državljanski pobudi bomo dali svoj glas, premislimo, kdo spoštuje uporniško zgodovino Slovenije in dejanja Slovenk in Slovencev, ki so v času okupacije z zmagovitim bojem postavili temelje naši državi, in komu so blizu vrednote narodnoosvobodilnega boja, ki so hkrati tudi vrednote Evropske unije, Organizacije združenih narodov in drugih mednarodnih organizacij. Prav tako poglejmo, katere stranke utemeljujejo svoje delovanje na vrednotah protifašizma ter zavračajo laži, podtikanja in druge poskuse diskreditiranja narodnoosvobodilnega boja in Osvobodilne fronte.

Poglejmo, katere stranke utemeljujejo svoje delovanje na vrednotah protifašizma ter zavračajo laži, podtikanja in druge poskuse diskreditiranja NOB in OF.

PRESODIMO:

- kdo goji tovarištvo in komu so dostojanstvo človeka, človekove pravice in svoboščine, medsebojno zaupanje in solidarnost temeljne vrednote osebnega življenja in družbenega delovanja;
- katere stranke negujejo vladavino prava in demokracijo ter katere stranke človekove pravice razumejo kot temeljne vrednote, na katerih je utemeljena naša država;
- kdo neguje spoštljiv javni govor in je proti žaljivemu in sovražnemu govoru;
- kdo se dejavno zavzema za krepitev medgeneracijskega sodelovanja, za ustvarjalno prepletanje življenjskih in delovnih izkušenj starejših in mlajših, mladostne zagnanosti in preudarnosti vseh »mladih po srcu«, za novo fronto vseh, ki jim je Republika Slovenija skupna domovina, njen obstanek in razvoj pa skupni cilj;
- katere stranke brezpogojno zagotavljajo enakopravni položaj in vlogo žensk na vseh področjih kot eno temeljnih vrednot in človekovih pravic;
- kdo podpira mlade v njihovem boju za svobodo, za kruh, za boljšo prihodnost, kot so prepevali že partizani;
- komu gre za aktivno varovanje narave in odpravljanje vzrokov za vse bolj skrb vzbujajoče podnebne spremembe in onesnaževanje okolja ter dejanski sonaravni razvoj;
- kdo razume, da smo v digitalni dobi potisnjeni v osamo, v kateri ni dovolj prostora za tovarištvo in medsebojno oporo, veliko pa je prostora za zmerjanje in širjenje sovraštva po družbenih medijih;
- katere stranke nameravajo odgovorno skrbeti za javno zdravstvo in šolstvo;
- katere stranke bodo varovale slovensko premoženje, skrbele za dostojno plačilo dela in za ljudi v stiski;
- katere stranke bi bolje povezovale ljudi za solidarnost z Ukrajino in begunci ter za vzdržne posledice po tej vojni.

PRIČAKOVANJA:

Volitve so priložnost, da z njimi dosežemo najširše soglasje o tem, kako želimo živeti v svoji skupni državi in kako bomo bolje uveljavili demokratično ustavno načelo, da morajo stranke in izvoljeni predstavniki ljudstva služiti državi, ta pa svojim državljanom. Na tem je utemeljeno naše pričakovanje, da bo rezultat volitev trden in jasen dogovor, ki bo:

1. onstran ozkih strankarskih, partikularnih ali celo le osebnih interesov in koristi;
2. sledil politiki sodelovanja in verodostojnosti v dosedanjem ravnanju z dosežki naše družbe in države v minulih 30 letih ter našimi razvojnimi priložnostmi;
3. ki bo močna in zavezujoča opora upravljavcem za boljše in samozavestno gospodarjenje s skupnim dobrim, za spodbujanje ustvarjalnosti, ničelno toleranco do korupcije, krepitev vloge izobraževanja, kulture in znanosti, zdravje družbe in človeka ter socialno pravičnost in varnost;
4. opora za naš pogum, samozavest in ponos, da o svojih nacionalnih interesih spregovorimo, jih obranimo in uveljavimo v Bruslju in drugih središčih naših mednarodnih povezav in kljub tveganju dvignemo svoj glas.

Spoštovane in spoštovani!

Na prihajajočih volitvah se bomo odločali za demokratično, svobodno in socialno Slovenijo, za Evropo in svet, ki naj predstavljata civilizacijo miru, strpnosti, medsebojnega razumevanja in spoštovanja.
Zato je pomemben prav vsak glas, tudi vaš!

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije

KOMENTAR

Andrej Stopar
novinar in publicist

Prezir

Občutek prezira se nam je splazil dobesedno v kosti. Preziramo vse: politiko, državo, soljudi. Tudi prizori, ki smo jim priče v Ukrajini, so posledice prezira. Prezira do lastne in tuje zgodovine.

Vojna v Ukrajini ni vojna proti nacizmu, kot poudarjajo Kremelj in njegovi privrženci. Ukrajina ni neonacistična tvorba. Njene težave s političnimi skrajnostmi so resne, ampak ruski tanki ne mendrajo nacistov. Nacisti tudi ne bežijo iz države. Popolnoma jasno je, kdo je v tej zgodbi agresor. Osebno se mi sicer zdi ukrajinska odločitev pred časom o vključitvi bataljona Azov pod okrilje armade sporna kljub uradni razlagi, da tako vsaj skušajo nadzirati skrajneže. Potem ko Ukrajinci skrajni desnici tudi na volitvah niso izrekli prepričljive zaupnice, se zdaj lahko vprašamo, zakaj se ne bi v prihodnje odločili drugače. Ukrajina ima zdaj – žal – manj razlogov, da se ne bi pospešeno radikalizirala. Družinska razmerja med »bratskimi« narodi so klavrno propadla, na dobrososedske, partnerske državne odnose nihče ni prav zares stavil, ukrajinski nacionalisti pa dobivajo močan veter v svoja jadra. Vladimirju Putinu tako uspeva to, za kar trdi, da si ne želi. Tudi zveza Nato je nenadoma dobila poudarjeni raison d'être. Četudi bo Ukrajina ohranila status nevtralne države, bo obdobje restavracije, v katero vstopamo po tranziciji, era novih razmejitev in vkopavanja v Evropi.

Ni ne prvič ne zadnjič, da skuša Rusija s propagandnim prijemom svoje poteze predstaviti za nekaj drugega, kot so. In v tem početju ni osamljena. Ampak moj namen ni z lekarniško tehtnico tehtati mnenja. Zanimajo me dejstva. To so tanki. Begunci, ki se kljub ciničnim humanitarnim koridorjem proti Rusiji zatekajo predvsem na Zahod. In dejstvo je, da suverenost državi prinaša možnost samostojnega oblikovanja zunanje in obrambne politike, pa če je to sosedi všeč ali ne.

Vladimir Putin je v govoru, v katerem je napovedal priznanje samooklicanih republik Donjeck in Lugansk, govoril o Ukrajini kot o umetni tvorbi in Ukrajincih kot nezgodovinskem narodu. Odličen primer prezira. Rusi in Ukrajinci imajo dejansko skupne korenine, od Kijevske Rusije naprej. Čeprav, roko na srce, imajo vsaj kneževina Galicija – Volinija (1199–253), kraljevina Rutenija (1253–1349), Kozaški hetmanat (1648–1764, 1781) in poskusi ukrajinske državnosti v obdobju med 1918 in 1922 samostojno zgodovinsko pot in prav toliko prepletov s poljsko, deloma tudi nemško in habsburško zgodovino kot z rusko. Da stoletij, preživetih popolnoma pod poljsko ali avstrijsko državo, niti ne omenjam.

Zgodovinska razvoja Ukrajine in Slovenije sta si zelo podobna: naroda, ki so ju dolgo potiskali v vlogo zgolj kmečkega življa (kar je pretežno res, ne pa popolnoma); jezika, ki sta bila v sociolingvističnem pogledu dolgo razumljena kot

Ni ne prvič ne zadnjič, da skuša Rusija s propagandnim prijemom svoje poteze predstaviti za nekaj drugega, kot so. In v tem početju ni osamljena.

jezika nižjega sloja; pravnoformalna entiteta je v obeh primerih zaživela šele v okvirih socialističnih federacij ... Ampak ta trdoživost je prej razlog za nacionalni ponos kakor za občutek manjvrednosti. Obdobje druge svetovne vojne pa je vzrok, da del evropske levice ukrajinsko državo portretira kot neonacistično tvorbo. Zaradi kolaboracije in upora je obema narodoma prineslo razkol, v obeh primerih z dramatičnimi zasuki. Ko je voditelj ukrajinskih nacionalistov Stepan Bandera (1909–1959) po napadu tretjega rajha na Sovjetsko zvezo junija 1941 v Lvovu v nasprotju z voljo Nemčije razglasil Ukrajino za samostojno državo, so ga internirali v koncentracijsko taborišče Sachsenhausen. Izpustili so ga šele leta 1944, ko jim je vojna sreča obrnila hrbet in jim sodelovanje nekaterih Ukrajincev bodisi v njihovih podpornih enotah ali vrstah (še posebej okrutnih) paznikov v koncentracijskih taboriščih ni bilo več dovolj. A tretji rajh je že izgubljal na vseh frontah. Sodelovanje z njim je omadeževalo vsakogar, ki se je odločil za to. Tudi Slovence. Toda s tem se moramo tako Slovenci kakor Ukrajinci predvsem sami soočati.

Vladimir Putin govori o genocidu, kar je spet odraz svojevrstnega prezira do narodov, ki so dejansko doživeli to tragedijo. Rusija je prebivalce Donecka in Luganska pustila osem let viseti v limbu brez priznanja, svojo zgodovinsko vlogo pa sta separatistični regiji odigrali kot uverturi v invazijo. Obenem z negovanjem izročila zmage v veliki domovinski vojni in poudarjeno skrbjo za spomenike sovjetskim vojakom ruski predsednik ves čas ustvarja optično iluzijo Rusije kot dedinje vrednot tistega časa. A tukaj ideološki naboj čutijo le veterani in nostalgiki, dejansko pa smo priče klasičnemu primeru etatizma in razumevanja državne, ne ideološke kontinuitete. Vladimir Putin je konservativni politik, ki svoje vzornike išče tako med ruskimi carji kakor – do nedavnega veliko previdneje, vprašanje pa je, kako bo to v prihodnje – pri Josifu Stalinu. Mehanizem ruskega in ukrajinskega razumevanja zgodovine je tukaj enak: ideološki naboj gor ali dol, v svojo historiografijo obe strani vključujeta obdobja, ki so pomembna za njuno državnost.

Zavezniki Vladimirja Putina so danes poleg Kitajske evropski politiki s skrajno desnega pola politične osi, v ZDA pa Donald Trump in njegovi najzvestejši privrženci. Prav Trump je politik, ki na skrajni desnici vidi »dobre ljudi« in ki med drugim ni bil zmožen obsoditi pohodov neonacistov in belih supremacistov avgusta 2017 v Charlottesvillu v Virginiji. Trump je po odhodu iz Bele hiše v Mar-a-Largo letos obudil tradicijo množičnih zborovanj. Hkrati z enim večjih konec letošnjega januarja v Teksasu sta na Floridi potekali neonacistični zborovanji. V črnih uniformah, s kljukastimi križi na rokavih udeležencev in nacističnimi zastavami. Nista bili del Trumpovega dogajanja, vendar nikjer nisem zasledil, da bi ju nekdanji predsednik ostro obsodil. Med drugimi so namreč to njegovi volivci.

A ni to čudovita združba? Nacizem bi obsojali z resolucijami OZN in se hkrati rokovali s skrajno desnico. Skrajni čas je, da v imenu nekih zgodovinskih zavez, ki so že popolnoma izvotljene, nehamo izstavljati bianco menice velikim silam za njihovo delovanje v sedanjosti in prihodnosti. Poglejmo raje, kaj počnejo. Lahko smo kritični do potez Nata, pri čemer se najpogosteje slišijo vzporednice s turško okupacijo Cipra leta 1974 in Natovim bombardiranjem Beograda leta 1999. Ampak kaj dobrega, če smem, je Cipru prinesla razdelitev? In zakaj že je Nato bombardiral Srbijo? Takrat ni Albanija vdirala s tanki in si skušala pripojiti Kosova. Pri razmišljanju o tem nikar ne pozabimo, da smo mi, Balkan in Vzhodna Evropa, zgodovinski poligon za igro velikih. Se še nismo naveličali tega? Zakaj še zmeraj ploskamo eni ali drugi velesili?

Prizadevanje razumeti drugega je dobro, vendar ne sprevračajmo dejstev zaradi lovorik iz preteklosti. Če bo kdaj koga napadla Ukrajina, bo čas, da jo obsojamo. Vse drugo pa je prezir do resnice. In prezir do ljudi.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Zagovorniki izdajalcev niso dobrodošli

Župnik Vinko Guna (desno) je miroljubne protestnike zmerjal z morilci.

menjene tovrstne knjige, kakršna je Možinova.

Po poldrugi uri se je množica pred domom mirno razšla, vsak izmed udeležencev pa je bil ponosen, da je lahko izrazil nestrinjanje z Možinovo razlago zgodovine, ki je bila za večino njih žaljiva in boleča. In z upanjem, da so v Sloveniji sprožili val, ki ga ne bo več mogoče ustaviti. To lahko sklepamo po množični podpori, ki so jo belokranjskim upornikom na družbenih omrežjih izrazili številni Slovenci in Slovenke. Kajti potvarjanje zgodovinske resnice je nedopustno, pravijo, takšna dejanja pa bi morali v civiliziranem svetu 21. stoletja ostro obsoditi in preprečiti.

Marjan Kastelic, foto: Milan Glavonjič

IZJAVA ZZB NOB SLOVENIJE *Ukrajina*

Poziv k prenehanju agresije

V Zvezi združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Republike Slovenije smo z ogorčenjem sprejeli vesti o agresiji na neodvisno in suvereno Republiko Ukrajino, ki pomeni brutalno erozijo temeljnih vrednot, zapisanih v številnih mednarodnih dokumentih, med njimi zlasti v Ustanovni listini Organizacije združenih narodov, katere ustanoviteljica je bila tudi Ukrajina, in v Helsinški sklepni listini o varnosti in sodelovanju v Evropi. Vrednote miru, medsebojnega zaupanja in sodelovanja ter spoštovanja mednarodnega prava so bile in so še vedno v veliki meri osnova in opora odnosom v Evropi in celotni mednarodni skupnosti. S teptanjem teh vrednot se krepi moč tistih, ki vidijo le sebe in svoje državne interese, medtem ko jih mednarodni pravni red ne zanima ali pa ga uporabljajo le za podkrepitev svojih interesov. Zato je vsako relativiziranje početja Ruske federacije v Ukrajini za nas nesprejemljivo in vredno vsega obsojanja, tako kot obsojamo vsako drugo agresijo v mednarodni skupnosti. Za vojaško agresijo na sosednjo suvereno državo ne more biti nobenega opravičila.

Pozivamo k prekinitvi sovražnosti in nadaljevanju pogajanj o mirni rešitvi sporov med Ukrajino in Rusko federacijo. Pozivamo Organizacijo združenih narodov in Organizacijo za varnost in sodelovanje

v Evropi, da ponudita svoje dobre usluge pri pogajanjih o miru in prenehanju vojaških spopadov.

Zgroženo ugotavljamo, da je politično vodstvo Ruske federacije pripravljeno groziti Ukrajini in predvsem celotni Evropi in svetu s povišanjem stanja pripravljenosti za uporabo jedrskega orožja. Strahotne posledice uporabe jedrskega orožja na Japonskem leta 1945 so še vedno živ opomin, da bi se morale države temu orožju za vselej odpovedati. Pozivamo voditelja Ruske federacije, da se povrne k razumnim presojam o stanju ogroženosti svoje države – velesile in da se odpove nadaljnjemu rožljanju z jedrskim orožjem, k čemur njegovo državo tako kot vse države podpisnice zavezuje Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (NPT).

Od prvega dne vojne trpi predvsem civilno prebivalstvo Ukrajine, umirajo nedolžne žrtve. Številni bežijo v strahu za življenje. Zavedamo se trpljenja beguncev in notranje razseljenih oseb, ki izgubljajo domove in svojo prihodnost. Pozivamo vse državljane in državljanke Slovenije, da po svojih močeh izrazijo solidarnost in pomagajo vsem, ki se bodo zatekli na slovensko ozemlje. Članstvo ZZB NOB prosimo, da z zbiranjem hrane, obleke in drugih nujnih potrebščin sodeluje v solidarnostnih akcijah v svojem okolju.

Pozivamo k miru in medčloveški solidarnosti z vsemi, ki jih bo prizadela ta nesmiselna vojna!

Marijan Križman,
predsednik ZZB NOB Slovenije
Ljubljana, 1. marca 2022

ZLOČINI OKUPATORJEV *Žužemberčanka Ljuba Šenica*

Dan, ki ga ne bo pozabila

Žužemberčani poznamo tovarišico Ljubo Šenico kot nekdanjo matičarko v Krajevnem uradu Žužemberk, pa kot dolgoletno predsednico Krajevnega odbora ZB NOB Žužemberk in aktivistko Rdečega križa.

Med drugo svetovno vojno je bila kot otrok priča prihodu italijanskih okupatorjev in dogodkom, ko so po kapitulaciji Italije Žužemberk zasedli nemški vojaki in domobranci. Kljub svojim 90 letom se še vedno spominja dogodkov v Žužemberku pred in med drugo svetovno vojno ter po njej.

Pred vojno so kot otroci začeli z igricami, imeli so nastope v gradu, v prostoru nad kletjo ali na trgu pred gradom. V Žužemberku je delovalo sokolsko društvo, kjer so imele mladinke in mladinci organizirano telovadbo. Dejavni so bili tudi Orli, ki so imeli celo »pleh muzko«, v manjšem obsegu so jo imeli tudi trški Sokoli. Za vse velike praznike so igrali ter hodili gor in dol po glavni cesti od šole do Prapreč. Poleti so se skupaj kopali v Krki, tako da je bilo v Žužemberku res lepo in eno samo veselje. Vsi mladi so se med sabo dobro razumeli.

Domobranci zverinsko morili domoljube

Nikoli pa ne bo pozabila 21. februarja 1945, ko je njena družina tik pred koncem vojne izgubila petnajstletno sestro in hčer Anico, ki so jo kot mlado skojevko s še 32 domoljubi iz Žužemberka in okolice zverinsko umorili. Aktivistke so bile stare od 15 do 25 let. Nikoli niso nosile orožja in nikomur niso storile nič hudega. Bile so le zavedne Slovenke, ki so za partizansko vojsko in bolnišnice po Žužemberku in okoliških vaseh zbirale življenjske potrebščine in sanitetni material. To je bil razlog, da so jih domobranci tako kruto umorili. Velikokrat ponoči s solzami v očeh razmišlja o teh dogodkih, ki so v njej pustili boleč neizbrisni pečat.

Bogdan Osolnik je o Suhi krajini napisal: »Tam nekje je košček kamnitega, nehvaležnega sveta. Zgarani, siromašni ljudje so ga vsega prepojili s svojim znojem, da jim je dal košček koruznega kruha. V skromnih s slamo kritih bajtah so se porajali otroci, ki jim je bila že v zibelki usojena beda in pomanjkanje, trda usoda slovenskega delovnega človeka.« Ne samo z znojem. Suhokrajinska zemlja je bila med drugo svetovno vojno prepojena tudi s krvjo. Domobranci so 5. maja 1945 za vedno zapustili Žužemberk. V naglici so vrgli arhiv v peč, ga zažgali in odšli proti Ljubljani. Po njihovem odhodu je neka ženska zaprla vrata peči in v njej je ugasnil ogenj. Precej papirjev je že pogorelo, nekaj pa jih je le ostalo, med drugim tudi spisek še 56 Žužemberčanov in prebivalcev bližnje okolice, ki so jih domobranci nameravali v naslednjih dneh prav tako skrivaj pobiti. Po vojni je bila ustanovljena komisija, ki je v Žužemberku šla od groba do groba, in o tem, katere žrtve so bile v teh grobovih in kako so bile umorjene, je bil narejen zapisnik (tovarišica Šenica ga hrani še danes).

Mladinke in mladinci so hodili po vaseh, zbirali denar in kmetje so po svojih močeh za obnovo prispevali les. Denarja ni bilo, so pa zato veliko naredili s prostovoljnim delom.

Spomenik na Cviblju

Priča na Rupnikovem procesu

Na Rupnikovem procesu je kot priča nastopila tudi Anica Zalašček, mati umorjene Anice, ki je o teh grobiščih povedala naslednje: »Videla sem, kakšne so bile videti žrtve. Moja hčerka je bila zaklana v vrat in v srce. Najbolj je bila razbita najmlajša Hotkova hči, ker je najbrž grozno vpila, ko je gledala, kako ji morijo očeta, mamo in sestri. Hotkov oče je imel veliko ran in strjeno kri na prsih. Na dnu jame je bilo toliko krvave mlakuže, da bi jo lahko s kozarcem zajela. Verica Pirc je imela samo še en zob v ustih. Marija Smrke je imela odrezane prsi, Albin Pehani pa spolovilo in oba uhlja.«

Po vojni je bil Žužemberk močno porušen zaradi najhujšega nemškega bombardiranja leta 1944. Uničeni so bili grad, Sokolski dom, notarstvo, sodišče in šola. Dokler niso obnovili šole, so imeli pouk po hišah. Porušene so bile vse hiše na trgu, vse je bilo v razvalinah. Za obnovo Žužemberka je bil ustanovljen odbor, ki so ga sestavljali starejši Žužemberčani, in ti so se odločili, kako naprej. Mladinke in mladinci so pomagali pri manjših delih, pri večjih ruševinah so delali starejši.

Pomagali so jim tudi nemški vojni ujetniki, ki so jih s tovornjaki vozili iz novomeških zaporov. Mladinke in mladinci so hodili po vaseh, zbirali denar in kmetje so po svojih močeh za obnovo prispevali les. Denarja ni bilo, so pa zato veliko naredili s prostovoljnim delom. Pozabili niso niti na najstarejše. Skuhali so koruzne žgance in mleko, mama je v peči spekla kruh. Vse so odnesli pomoči potrebnim, ki so po vojni ostali brez vsega in so bili zaradi starosti onemogli.

Mladink in mladincev je bilo okoli 30. S tovornjakom so se vozili v Stično, kjer so do poznih večernih ur nalagali na tovornjak opeko, ki so jo zložili v gradu. V peskokop na Poljane so hodili kopat pesek, ga nalagali na tovornjak in vozili v grad ali na trg. Med potjo so peli partizanske pesmi in imeli so tudi svoj pozdrav: »Mladinci, vsi za enega, eden za vse.«

Pozneje so začeli tudi telovaditi. Dobili so blazine, drog, kroge in bradljo. Nastopali so v Dolenjskih Toplicah, Zagradcu, Trebnjem in Novem mestu. Najbolj so bili veseli kegljišča pod nekdanjo telovadnico na trgu. Dobili so keglje in krogle. Na kegljišču so preživeli ure in ure. Obnova Žužemberka je trajala deset let. Potem se je postopoma začelo razvijati tudi gospodarstvo. Ustanovili so kmetijsko zadrugo. Čez čas so se odprli tudi obrat Iskre, gradbeno podjetje Remont, pozneje še Gradbenik, mizarsko podjetje na Dvoru, obrat Novolesa in druga podjetja, v katerih so domačini dobili zaposlitev. S tem so se spremenile tudi življenjske razmere

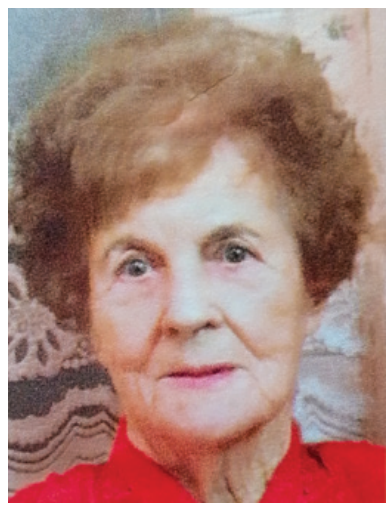

Ljuba Šenica

in začela se je gradnja električnega in telefonskega omrežja, vodovoda, cest in novih hiš.

Padli še vedno po gozdovih

Tovarišica Ljuba Šenica je kot dolgoletna predsednica OO ZB NOB Žužemberk zaslužna, da se je na spomeniku na Cviblju z imeni in priimki, vklesanimi v granitne bloke, ohranil spomin na padle in umrle med drugo svetovno vojno, ki so na za svobodo slovenskega naroda darovali svoje življenje. Med njimi je tudi njena sestra Anica.

Ves prosti čas je namenila pridobivanju podatkov o padlih in umrlih med drugo svetovno vojno v Žužemberku in okolici, tako da bo treba na spomenik dodatno vklesati še imena in priimke več kot 900 umrlih in padlih, katerih posmrtni ostanki še vedno ležijo po okoliških gozdovih. To njeno delo si zasluži vso pohvalo. Kljub svojim letom še obišče spomenik na Cviblju, položi šopek cvetja in prižge svečko kot večni spomin na sestro in na vseh 1144 padlih in umrlih med drugo svetovno vojno na območju Suhe krajine.

Darko Pucelj

KOLUMNA

Martin Premk

Dvoličnost

Ob koncu minulega leta je predsednik republike zlati red za zasluge podelil »škrlatnemu princu«, kardinalu Francu Rodetu, za »spodbujanje medverskega dialoga in zasluge za osamosvojitvi«. Ob podelitvi je bilo veliko govora o medsebojnem sodelovanju in »pomenu strpnosti«, a ostaja dejstvo, da je visoko odličje naše države dobil človek, ki je grobo in žaljivo ozmerjal vse »nevernike«, češ da svojih mrtvih ne pokopljejo, ampak vržejo v smeti, da imajo oprane možgane kot »nemški ovčarji«, pa še kako drugo njegovo pritlehno izjavo bi brez težav našli.

Ker pravijo, da riba smrdi pri glavi, je to dejanje najvišjega predstavnika ljudstva le odraz dvoličnosti, ki je pod trenutno oblastjo v naši družbi do popolnosti dosežena. Prav vsak dan smo priče sprenevedanju in dvojnim merilom vladajoče stranke in njenih podrepnikov. Ampak naša zgodovina že pozna ljudi, ki so govorili eno, delali pa drugo, ki so se sklicevali na resnico, namesto tega pa širili laži; takšne ljudi, ki so govorili o miru, sami pa širili sovraštvo in nasilje; ki so govorili o domoljubju, sami pa izdajali domovino in soljudi. Zgodovina pozna tudi to, da se je takšen svet laži in nasilja prej ali slej vedno podrl in doživel ponižujoč in beden konec. Vse, kar se gradi na lažeh in sovraštvu, se prej ali slej sesuje, ker se prihodnost lahko gradi samo na resnici in spoštovanju.

Politiki pridejo in gredo, ostajajo pa naša država, domovina, naša zgodovina in naše vrednote, tovarištvo, enakost, pravičnost, svoboda, za katere so se vedno borili naši predniki. Če so bili časi še tako težki, se je našim prednikom uspelo združiti in zmagati ter ubraniti svobodo in svoje vrednote. Danes je po dveh letih trenutne oblasti veliki večini že popolnoma jasno, kdo jim laže in kdo jih ponižuje. Kdo govori o domoljubju in si zatika slovenske zastavice za rever suknjiča, hkrati pa vse, kar še imamo, prodaja tujcem. Kdo govori o »spravi in sožitju«, hkrati pa laže o naši zgodovini, izključuje in ponižuje soljudi. Kdo se pritožuje, da so ljudje »razdvojeni«, hkrati pa jih sam načrtno deli s hujskanjem in sejanjem laži in sovraštva. Takšnim ljudem smo se nekoč že uprli v najbolj temnih časih za naš narod in ves svet.

Osvobodilna fronta slovenskega naroda se je namreč bojevala tudi za človekove in narodove pravice in je želela preoblikovati slovenski narodni značaj.

Med drugo svetovno vojno so se Slovenci družno uprli svetu laži, nasilja in sovraštva v Osvobodilni fronti slovenskega naroda, ki je povezala vse ljudi, ki so hoteli svobodo, boljše življenje in enakopravnost. Osvobodilna fronta je stala za svojimi besedami in dejanji, zato so se ji ljudje množično pridružili ali jo podpirali. Da se trenutni oblastniki bojijo Osvobodilne fronte in njenega pomena, nas ne sme niti malo čuditi. Osvobodilna fronta slovenskega naroda se je namreč bojevala tudi za človekove in narodove pravice in je želela preoblikovati slovenski narodni značaj. Iz naroda hlapcev je želela narediti narod junakov, ki sami odločajo o svoji usodi in ki živijo v sožitju in blaginji za vse. Zato jo je med drugo svetovno vojno podpirala večina slovenskega prebivalstva in zato ji je tudi v svojih vrstah uspelo poenotiti in združiti različne skupine ljudi. Ker si tudi danes vsi želimo skupaj živeti v miru, strpnosti, pri svojem delu in ustvarjanju, brez laži in sovraštva, se moramo tudi danes združiti, poenotiti in odstraniti z oblasti dvoličneže, ki živijo od govorjenja laži in sejanja sovraštva. V čim večjem številu se moramo zato udeležiti volitev in podpreti tiste, ki podpirajo naše vrednote Osvobodilne fronte in naših prednikov, ter tako končati svet dvoličnosti, laži in sovraštva.

Novo vodstvo ZB v Novi Gorici

Novogoriška borčevska organizacija ima novo vodstvo. Vodenje ene največjih slovenskih organizacij ZB so zaupali nekdanji urednici na Radiu Koper, Ingrid Kašca Bucik (na sredini). Ob izvolitvi sta ji čestitala predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman (levo) in predsednik Pokrajinskega sveta Severna Primorska Mirko Brulc (desno).

PARLAMENTARNE VOLITVE *Iniciativa Glas ljudstva (2)*

Sankcioniranje sovražnega govora

Iniciativa Glas ljudstva. Foto: BOBO

Iniciativa Glas ljudstva je svoje zahteve že pred časom predala političnim strankam, ki bodo kandidirale na prihajajočih državnozborskih volitvah. Odzivi strank so dostopni na spletni strani naše iniciative (www.glas-ljudstva.si). V prejšnji številki smo predstavili del naših področij, ki smo jih naslovili na politične stranke, tokrat pa predstavljamo še preostala področja.

Demokracija in reforma političnega sistema

Temelj demokracije so volitve, pri katerih se volja državljanov čim bolj dosledno upošteva pri upravljanju države. Po skoraj tridesetih letih na to, kdo bo sedel v državnem zboru, prevladujoče vplivajo vrhovi političnih strank. Oblast imajo tako stranke in ne ljudstvo, kot piše v ustavi. Zato je skrajni čas, da se volilni sistem popravi tako, da bodo volivci z absolutnim preferenčnim glasom imeli odločilni vpliv na to, kdo bo izvoljen za poslanca oziroma poslanko.

Od prihodnjih odločevalcev in odločevalk pričakujemo, da se še pred volitvami izrečejo tudi o tem, ali bodo podprli spremembo ustave, ki bo ljudstvu omogočila, da pred iztekom mandata preveri, ali parlament še uživa njegovo podporo, v nasprotnem primeru pa se razpišejo predčasne volitve.

Sodstvo – pomemben steber demokracije

Drugi pomembni steber demokracije je sodstvo. Tudi tu je treba preprečiti politični vpliv na to, kdo bo v državnem zboru izvoljen za sodnika. Zato bi bilo treba imenovanja sodnikov prepustiti Sodnemu svetu, v katerem imajo večino predstavniki sodnikov. Spoštovanje odločb Ustavnega sodišča ne sme biti v presoji vsakokratne oblasti in zahteva uresničitev v postavljenem roku. Nespoštovanje ustavnih odločb močno spodkopava vladavino prava in vlogo te institucije.

Brez vladavine prava ni človekovih pravic in brez človekovih pravic ni vladavine prava. Brez načel pravne države, brez hitrih in vsebinsko pravilnih odločitev sodstva, brez zaupanja v pravo in brez spoštovanja delitve oblasti državljani ne morejo uresničevati svojih pravic. Velja tudi nasprotno – pravice je mogoče zaščititi samo tedaj, ko pravna država deluje hitro in odločno.

Brez vladavine prava ni človekovih pravic in brez človekovih pravic ni vladavine prava.

Zahteve Glasu ljudstva

1. demokracija in reforma političnega sistema,
2. vladavina prava in človekove pravice,
3. pravični podnebni prehod in zaščita narave,
4. dostojno delo in socialne pravice,
5. svoboda medijev in kulture,
6. dostopno javno zdravstvo,
7. razvoj izobraževanja in znanosti,
8. trajnostno gospodarstvo in javne storitve,
9. dostopna stanovanja,
10. zelena infrastruktura,
11. globalna pravičnost.

Svoboda medijev in kulture ter globalna pravičnost

Vsem zahtevam glede področja svobode medijev in kulture je skupno to, da je treba podpirati in zaščititi neodvisno novinarstvo, vse oblike napadov na novinarke in novinarje ter druge medijske delavke in delavce. Skoraj eno leto dolgo finančno izčrpavanje Slovenske tiskovne agencije je spremljala izjemna podpora javnosti agenciji. Slovenski tiskovni agenciji (STA) se mora zagotoviti povračilo škode, ki jo je utrpela.

O zakonitosti postopka imenovanja članic in članov Programskega in Nadzornega sveta RTV Slovenija, ki je bilo tudi po mnenju zakonodajno-pravne službe državnega zbora izvedeno v nasprotju z veljavno zakonodajo in proti javnemu interesu, naj odločijo pristojni organi. Potrebna je zakonska sprememba strukture in načina imenovanja organov upravljanja in nadzora na RTV Slovenija, ki bo zagotovila dolgoročno neodvisnost javnega medija od političnih strank.

Sovražni govor v medijih in javnem komuniciranju mora biti sankcioniran. Svoboda izražanja ne vključuje svobode laganja, manipuliranja, sovraštva in diskriminacije.

Na področju globalne pravičnosti pa v zahtevah veje skupna rdeča nit: Slovenija naj v evropskih, mednarodnih, multilateralnih institucijah in bilateralnih odnosih z drugimi državami zagovarja krepitev javnih socialnih politik, izenačevanje standardov dostopnosti in kakovosti storitev za vse prebivalstvo v zdravstvu, izobraževanju in socialnem varstvu, višje in boljše standarde varstva okolja in narave, izpolnjevanje zelenih ciljev za prehod v brezogljično družbo, obdavčitev korporacij in bogastva, izenačevanje delavskih pravic na globalni ravni in vzpostavitev globalnega socialnega partnerstva. V institucijah EU naj se Slovenija zavzema za finančne sankcije za članice, ki načrtno kršijo načela vladavine prava. Slovenija naj takoj prekine politično zavezništvo s skrajno desnimi vladami v Evropi in si tako povrne mednarodni ugled, ki ga je zapravila sedanja vlada.

Mojca Žerak

DOGODKI *Cankarjev dom, 8. marca*

Zdravstvena oskrba med vojno na plečih žensk

Po dveh letih je bila Linhartova dvorana v Cankarjevem domu spet polna skoraj do zadnjega sedeža. ZZB NOB Ljubljana je pripravila prireditev v počastitev 8. marca, mednarodnega dneva žensk; dneva, ki je namenjen počastitvi ženskega boja za enakopravnost in človekove pravice.

Tradicionalna slovesnost je bila namenjena počastitvi poguma vseh tistih žensk, ki so se in se še vedno kakor koli borijo za te pravice. Boj za pravice je namreč večen in nikoli zares končan. Po pozdravnem nagovoru župana Zorana Jankovića so udeleženci prireditve s pevci Partizanskega pevskega zbora stoje peli pesem Hej brigade.

Kulturni program je bil preplet pesmi, recitacij, plesa in besed o pogumnih ženskah v času druge svetovne vojne. Letos je scenaristka Mojca Poredoš še posebej poudarila njihovo vlogo pri negi in skrbi za ranjene. Tako kot danes je tudi v času narodnoosvobodilnega boja večina bremena zdravstvene oskrbe počivala na plečih ženski, ki so v vlogi zdravnic in negovalnega osebja skrbele za ranjence. Skupaj smo se spomnili bolnišnic Pavle in Franje in Božene Grossmann, ustanoviteljice edinstvene partizanske porodnišnice. Poklonili smo se tudi Zori Konjajev, lani umrli pediatrinji in častni meščanki Ljubljane, ki nam bo med številnimi ženskami takratnega zgodovinskega obdobja ostala v spominu kot ena najvidnejših pripadnic sanitetnega osebja.

Slavnostna govornica Nataša Pirc Musar (desno), ljubljanski župan Zoran Jankovič (drugi z desne) in predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman (tretji z desne)

Slavnostna govornica je bila velika zagovornica človekovih pravic in pravne države Nataša Pirc Musar.

Meta Verbič, foto: Iztok Pipan, TV Medvode

Polna dvorana Cankarjevega doma

DOGODKI

78 let po smrti Karla Destovnika - Kajuha

Nagovor predsednice ZZB NOB Velenje Andreje Katič (foto: arhiv ZZB NOV Velenje)

Združenje borcev za ohranjanje vrednot NOB že vrsto leto pripravlja slovesnosti ob spomenikih v Šaleški dolini, kjer se je februarja leta 1944 prebijala slavna Štirinajsta divizija. Po pomnikih v Paki, Cirkovcah, na Graški Gori in v Ravnah je vsako leto zadnja slovesnost v Šentvidu pri Zavodnjah, na Žlebnikovi domačiji, kjer je 22. februarja padel tudi domačin, pesnik Kajuh. Letos je bilo pri spominskem objektu še posebno slovesno, saj se je v čast 100. obletnici pesnikovega rojstva začelo Kajuhovo leto. Slavnostna govornica, predsednica ZZB NOB Velenje Andreja Katič, je med drugim poudarila: »Dejstvo je, da se moramo partizanskemu narodnoosvobodilnemu boju zahvaliti, da smo ostali kot narod in da danes govorimo slovensko. Da so se partizani borili skupaj z zavezniki proti fašizmu in nacizmu. In da žal tudi danes, ko bi moral biti še živ spomin na vojne grozote, nekateri širijo iste parole kakor Mussolini in Hitler v času druge svetovne vojne. Nihče ni več vreden kakor drugi.«

ZZB NOB SLOVENIJE *Kajuhovo leto 2022 (3)*

13. december 1922 – pravi Kajuhov rojstni dan

Leta 2015 sem v reviji Borec objavil članek *Kdaj se je v resnici rodil Kajuh*, v katerem sem dokazal, da se je pesnik Karel Destovnik - Kajuh v resnici rodil 13. in ne 19. decembra 1922, kot so navajali vsi povojni viri. Razlike, ki sicer ni usodno vplivala na pesnikovo življenje, je vsega šest dni, vseeno pa gre za »zgodovinsko resnico«, kot je na javni predstavitvi »novega datuma« dejal dr. Matjaž Kmecl. Od leta 2015 torej za pravi datum Kajuhovega rojstva velja 13. december 1922.

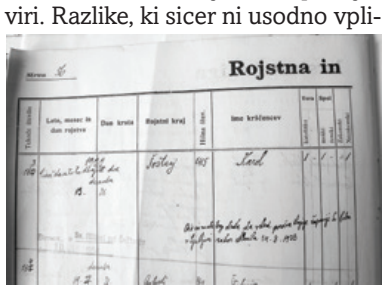

Fotokopija dela vpisa v rojstni in matični knjigi (arhiv Knjižnica Velenje)

Malo preseneča dejstvo, da kljub večjemu številu uradnih dokumentov iz časa pred vojno nikomur od preučevalcev Kajuhovega življenja in dela ni padlo v oči razhajanje v dnevu rojstva, še celo potem ne, ko je bila v Šoštanju sredi šestdesetih let odprta Kajuhova spominska soba s številnim i dokumenti, med katerimi je bil tudi originalni izpisek iz rojstne in krstne knjige iz junija leta 1933, ki ga je pesnikova mati verjetno potrebovala za dečkov vpis na celjsko gimnazijo. In prav ta originalni izpisek mi je prišel v roke ter sprožil iskanje pravega dneva rojstva.

Na velenjski upravni enoti še hranijo rojstno in krstno knjigo šoštanjske župnije, v kateri je pesnik kot Karol Vasle (mamin priimek) vpisan ob krstu, dve leti pozneje pa je v rubriki Oče dodano, da ga Jože Destovnik priznava za svojega sina, in od takrat priimek Destovnik. Pri tem vpisu je dan rojstva, ki je na hitro res videti kot 19, a se tudi vidi, da je bil (namerno ali nenamerno) popravljan – lahko da je šlo za razlitje črnila, tresočo roko … Tudi grafolog je glede na druge tipične zapise v knjigi pozneje potrdil, da gre v resnici za številko 13 in ne 19. V kazalu iste rojstne in krstne knjige je pesnik zapisan še dvakrat: prvič kot Vasle Karol in drugič (po priznanju očetovstva) kot Destovnik Karl – obakrat je ob vpisu jasno zapisan dan rojstva: 13. december 1922.

Vasletov Karlek (kasneje Kajuh) spomladi leta 1923 (arhiv družine Mešič)

Prav vsi dokumenti, ki nam jih je uspelo najti za čas pred vojno – knjiga duš v šoštanjski župniji, prva vpisnica v osnovno šolo leta 1928, pa druge vpisnice za osnovno šolo in gimnazijo in vsa spričevala – imajo datum rojstva 13. december 1922. Zelo malo verjetno je, da niti Kajuh niti njegovi starši v vseh teh dokumentih ne bi opazili morebitne napake v rojstnem datumu in nanjo opozorili. Za zdaj pa ni bil nikjer najden kakršen koli dokument, vloga, ki bi jo napisali starši ali sam Kajuh in v kateri bi sam/i navajal/i rojstni datum.

Datum rojstva 19. december 1992 prvič najdemo v policijskem zapisu iz gestapovskih zaporov v Šmartnem pri Slovenj Gradcu z dne 14. maja 1941 s seznamom zapornikov, določenih za ustrelitev, in seznamom zapornikov, določenih za izpustitev. Na slednjem je tudi »Destovnik Karl, geb. 19. 12. 1922 in Schönstein«. Kje so Nemci dobili podatke? Verjetno iz kakšne svoje policijske kartoteke, ki so jo naredili takoj po okupaciji in podatke črpali iz rojstne in krstne knjige. Za zmoto je bil dovolj površen pogled na zapis rojstnega datuma.

Po vojni je izšlo kar nekaj člankov o Kajuhu in njegovi nesrečni smrti in v vseh je bil zapisan dan rojstva 19. december. V literarnozgodovinski vedi je ta datum prvi uporabil Dušan Moravec leta 1949 v prvi obširnejši Kajuhovi zbirki. Pisci zatem so datum očitno povzemali in se je tako uveljavil kot pravilen (edini). Kajuhovi starši so ta datum očitno sprejeli, saj je zapisan celo na veliki spominski plošči, ki so jo leta 1949 odkrili na njegovi rojstni hiši. Tudi na listini narodnega heroja iz leta 1953 je »novi« datum. Sicer pa se je rojstni datum v medijih in publikacijah pojavljal in obeleževal redkeje kakor (bolj simbolni) datum smrti, 22. februar 1944.

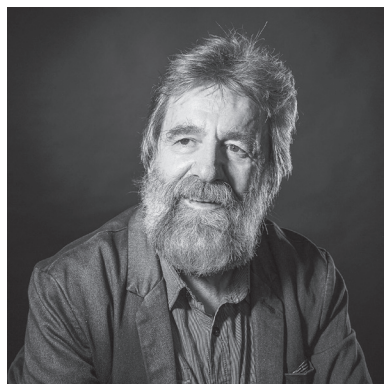

Vlado Vrbič, avtor zapisov o Kajuhu

Torej: 13. decembra 2022 bo minilo natanko 100 let od pesnikovega rojstva.

Kje si mati

Veš, mama, rad bi ti napisal pismo,
poslal bi rad vsaj kak pozdrav,
že dolgo je odkar več skupaj nismo,
da bi lahko le to ti rekel, da sem zdrav.

A kam naj pišem? Ste doma ostali?
Jaz sem še srečen, ker sem jim ušel;
le kaj s teboj je, so te kam pregnali,
te v Šleziji mordà je glad izžel?

Kjerkoli si, povsod sem jaz s teboj,
povsod je s tabo moj pozdrav,
in kjer sem jaz, si tudi ti z menoj,
zato ne misli, da sem sam ostal.

Morda nikoli več ne bova zrla si v obraz,
vendar nikdar ne bom pozabil nate.
A želel bi, da ne utihne prej mi glas,
dokler ti ne porečem: Glej, ta svet je tudi zate!

Karel Destovnik - Kajuh

Tudi v Padričah zaznamovali začetek Kajuhovega leta

Ob 78. obletnici smrti Karla Destovnika - Kajuha je gibanje Boj do zadnjega skupaj z Osnovno šolo Primoža Trubarja in Karla Destovnika - Kajuha v Gropadi v bližini Bazovice pripravilo spominsko slovesnost in z njo napovedalo začetek Kajuhovega leta, ki ga bodo zaznamovali tudi naši rojaki v Italiji. Kulturni program so pripravili skladatelj in pevec Aljoša Saksida in otroški pevski zbor Osnovne šole Trubar - Kajuh, idejno zasnovala sekcija VZPI - ANPI Bazovica. Prireditev je bila v parku pred osnovno šolo v Gropadi, kjer stoji Kajuhov kip. Kip je bil postavljen 25. junija 1972 ob poimenovanju osnovne šole po tem partizanskem pesniku. Šola je bila na žalost leta 2000 ukinjena in premeščena v bazovsko osnovno šolo, ki se od takrat imenuje Osnovna šola Trubar - Kajuh. Sicer pa si domačini že nekaj časa prizadevajo, da se slovenska šola vrne v njihov kraj, a ne ostajajo samo pri zahtevah – sami so že uredili zapuščen park okoli nenaseljene šole in poskrbeli za temeljito obnovo načetega spomenika slovenskemu pesniku Kajuhu.

V. V.

Odkritje kipa ob poimenovanju šole po Kajuhu 25. junija 1972

KOLUMNA

Jože Poglajen

(Ras)putin in Zelenski na točki nič

Vojaški razplet napada ruske vojske na Ukrajino je tudi po mesecu dni bojev še neznanka. Če poslušamo ukrajinskega predsednika Zelenskega, je Ukrajina tako rekoč že zmagala, medtem ko ruski general poroča, da njihova posebna vojaška operacija poteka po načrtih. A vse bolj se zdi, da v tej vojni ne bo zmagovalca. Vse več mrtvih vojakov na obeh straneh, na tisoče ubitih civilistov, porušenih mest in vasi ter milijoni beguncev bodo morda prepričali Zelenskega, da se z Američani in EU za hrbtom vrne na točko nič. Da torej za pogajalsko mizo sprejme ruske varnostne zahteve o nujnosti ukrajinske nevtralnosti v času trajanja Nata in o avtonomiji pretežno rusko govorečih ukrajinskih pokrajin. Kajti samo to je ključ ne le za vzpostavitev premirja na ukrajinskih tleh, ampak tudi za trajnejši mir na vzhodu Evrope.

Toda Američani in za njimi Nato ter EU za zdaj ne kažejo kakšne velike volje do tovrstnega mirovnega epiloga. Namesto tega v Ukrajino pošiljajo velike količine orožja. Samo ZDA so v Ukrajino v zadnjem času poslale za več kot 1,2 milijarde dolarjev orožja in opreme. Ob tem napovedujejo še novo orožarsko pošiljko v vrednosti 800 milijonov dolarjev. Dodatno se oborožujejo tudi države članice Nata. Tako bo na primer Nemčija od Američanov kupila kar 35 modernih letal F-35. To počnejo kljub dejstvu, da pošiljanje vedno novih pošiljk orožja prinese samo še več žrtev vojne. Med Ukrajinci (in Rusi) seveda. In ne med Američani ali med evrobirokrati in poslanci Evropskega parlamenta, ki s stoječimi ovacijami večinsko podpirajo tovrstno politiko. Pravi zmagovalci vojne so torej trgovci z orožjem.

Padec berlinskega zidu in sesutje komunizma v Rusiji nista prinesla tudi konca napetosti med Rusijo in »svobodnim zahodnim svetom«.

Je pa jasno, da je Ukrajina zmagovalka v propagandni vojni, Rusija pa poraženka. Deloma zato, ker vojaška agresija po definiciji ne more vzbujati pozitivnih odzivov. Ukrajincem gre v prid tudi, da so ruska pojasnila razlogov za vojaške operacije na njihovih tleh in ruska poročila z bojišč neprepričljiva celo za precejšen del Rusov. A največji delež »zaslug« za ukrajinsko prevlado v tej propagandni vojni gre pripisati temu, da svet onstran ruskih meja Ruse že celo stoletje dojema kot horde primitivcev in divjakov ter Rusijo načrtno slika najprej kot rdečega, zadnja tri desetletja pa kot črnega hudiča, ki grozi zahodni civilizaciji.

Po letu 1917 je namreč zahodni svet pretresal krčevit strah, da bi komunistična revolucija prestopila meje Rusije. Med drugo svetovno vojno, ko je Sovjetska zveza prevzela glavno breme boja zoper Hitlerjeve armade, so ideološki strahovi pred komunistično revolucijo izpuhteli. A ne za dolgo. Histerijo apokaliptične nevarnosti komunizma za »svobodni« svet, ki se je pozneje sprevrgla v neusmiljen lov na prave in namišljene komuniste, je leta 1947 sprožil predsednik ZDA Truman. In Evropa pri tem ni dosti zaostajala. Dve leti pozneje je bil z namenom »obdržati Američane v Evropi, Ruse zunaj nje, Nemce pa na vajetih« ustanovljen Nato, pet let zatem ruski Varšavski pakt. Začela se je hladna vojna, ki je trajala vse do devetdesetih let. Padec berlinskega zidu in sesutje komunizma v Rusiji nista prinesla tudi konca napetosti med Rusijo in »svobodnim zahodnim svetom«. Nato, v katerem imajo glavno besedo Američani, je namreč svoje vojaška oporišča razširil tako rekoč na ruske meje. Kar je – najsi priznamo to ali ne - med drugim privedlo do zdajšnje vojne v Ukrajini.

Ne pravijo zaman, da je prva žrtev vojne resnica. Tudi tokrat je tako. Za razliko od prejšnjih vojn, na primer tiste v Koreji, Vietnamu, Iraku, Afganistanu, Siriji pa tudi balkanskih vojn so k temu tokrat veliko prispevali prav novinarji. Njihova slika te vojne je izrazito črno-bela: ukrajinska stran je dobra, Rusi pa zla vila, ki jo poosebljа »blaznež, hladnokrvni zločinec, morilec in kremeljski Hitler« Vladimir Putin. Mediji, ki vsaj poskušajo kolikor toliko objektivno poročati z bojišč in analizirati resnične vzroke napada ruske vojske na Ukrajino, so v manjšini. Nič ni narobe, če novinarji izražajo solidarnost z Ukrajinci in hkrati obsojajo Rusijo, toda pri tem ne bi smeli pozabiti na novinarske profesionalne standarde, da je treba podatke, fotografije in posnetke vpletenih strani preveriti, ločiti osebne poglede od poročanja in komentiranja, navesti vire poročil in tako naprej.

Na srečo bralci, gledalci in poslušalci očitno ne kupujemo njihovih izdelkov kar na lepe oči. Naši pogledi na vojno na vzhodu Evrope še zdaleč niso tako črno-beli, kakor jih servirajo naši mediji. Nedavna raziskava javnega mnenja Ninamedie namreč razkriva, da odgovornost za vojno v Ukrajini 44 odstotkov vprašanih pripisuje Rusiji, da so krivi vsi po malem, meni 35 odstotkov, Američanom pa krivdo pripisuje 15 odstotkov. To je dobro znamenje, da le mislimo s svojimi glavami, a kaj slaba tolažba v tej žalostni zgodbi.

V METEŽU ZGODOVINE *6. september 1944 v Dolancih pri Zgornji Branici*

Veličastni zbor prebivalcev Krasa in Vipavske doline

Po uspešnih bojih enot IX. korpusa v napadu na domobransko postojanko v Črnem Vrhu in njenem uničenju so se enote 18. in 19. brigade XXX. divizije zbrale na obronkih Vipavske doline, na Predmeji in Angelski gori, in se pripravljale za vdor v smeri Krasa. Njihova naloga je bila, da preprečijo širjenje domobranskih in italijanskih postojank, omogočijo zbiranje in transport hrane v Trnovski gozd in na osvobojeno ozemlje ter onemogočijo tako cestni kakor železniški transport na relaciji Gorica–Sežana. Obenem naj bi zavarovali množično zborovanje v počastitev spomina na 14. obletnico ustrelitve bazoviških junakov.

Na podlagi ukaza štaba XXX. divizije sta 18. in 19. brigada v noči na 5. september 1944 krenili v Vipavsko dolino. Brez ovir sta obe brigadi prispeli na zastavljeni cilj, 18. brigada do vasi Gaberje, 19. brigada pa do Štanjela. Takoj je bilo razglašeno, da bo naslednji dan, 6. septembra, popoldne ob 17. uri veliko ljudsko zborovanje v Zgornji Branici. 18. brigada se je preselila v Zgornjo Branico in prevzela neposredno varovanje, medtem ko je 19. brigada zasedla položaje v širši okolici in zaščitila vse dohode v Zgornjo Branico.

Na ljudskem zborovanju je 18. SNOUB Bazoviška prejela bojno zastavo, ki jo je stkala mladina iz Zgornje Branice. Brigada je nosila ime po kraju smrti bazoviških junakov. Pokrajinski odbor OF za Slovensko primorje je želel, da se zborovanja udeleži čim več prebivalcev s Krasa, iz Vipavske doline in drugih krajev Primorske. In res so ljudje množično prihajali od blizu in daleč. Popoldne 6. septembra se je na lepi livadi zbralo nekaj tisoč ljudi.

Na hitro so pripravili govorniški oder in ga okrasili s slovenskimi zastavami z rdečo zvezdo. Zborovanja se je udeležila tudi sestra Ferdinanda Bidovca, prisotni so bili sestra in oče narodnega heroja Janka Premrla - Vojka ter ugledni politični delavci Primorske z dr. Jožo Vilfanom na čelu. Ob 17. uri je na prizorišče s strumnim korakom prikorakala 18. SNOUB Bazoviška brigada. Udeleženci so jo navdušeno pozdravili in visoko dvigovali trobojnice organizacij OF. Sredi še vedno okupirane Slovenije je bil pogled na to pisano množico, polno domovinske zavesti in ljubezni do domovine, presunljiv in nepozaben. Mnogi med njimi so poznali bazoviške žrtve in so pripovedovali o Bidovcu, Valenčiču, Milošu in Marušiču.

Spomenik je bil odkrit 31. julija 1975 in je delo arhitekta Alojza Jeranča. Letos ga je v imenu Združenja borcev za vrednote NOB Sežana obnovil Srečko Rože.

Proslava se je začela pod razvitimi zastavami in zadonela je jugoslovanska himna. Pred odrom je sestra pokojnega Bidovca v rokah držala novo zastavo, poleg nje je stala sestra narodnega heroja Janka Premrla - Vojka. K njima je pristopil duhovnik in blagoslovil novo zastavo. Sestra pokojnega Bidovca se je nato obrnila k politkomisarju 18. brigade in mu skupaj s sestro Janka Premrla - Vojka izročila zastavo. Politkomisar jo je nato izročil komandantu 3. bataljona Karlu Maslu - Dragu. V imenu 18. SNOUB Bazoviške brigade se je prijazno zahvalil politkomisar Dušan Ukmar in v svojem kratkem govoru poudaril pomen zastave in obljubil, da jo bodo borci Bazoviške brigade nosili do končne zmage nad nacifašizmom. Prelepo zastavo je vezla braniška mladina, podaril pa jo je Pokrajinski odbor OF za Primorje. Sledilo je kratko ljudsko rajanje in za trenutek so ljudje pozabili na tegobe vojne. Zaradi bližine sovražnih postojank so vsi vedeli, da bi morebitno srečanje s sovražnikom pomenilo smrt, a sta bili zavest in vera v našo vojsko močnejši od sovražnikovih groženj. Ljudje so ponosno gledali svoje borce in v njih videli zagotovilo skorajšnje svobode.

Bojan Pahor

V METEŽU ZGODOVINE *Izgnanci iz Slovenskih goric*

Že aprila 1941 so morali od domačih ognjišč

Spomenik izgnancev na lenarškem pokopališču

Takoj po okupaciji aprila 1941 so začeli Nemci v okupirani Štajerski izvajati najtršo raznarodovalno politiko. Prvi hudi ukrep so bili izgoni zavednih Slovencev od domačih ognjišč. Med izgnanimi in izseljenimi so bili predvsem izobraženci in ljudje, ki jih zaradi rasnih ali političnih razlogov ne bi hoteli ponemčiti. Med prvimi izgnanci so bili tudi zavedni slovenski duhovniki.

Okupatorjevi radikalni ukrepi zoper zavedno slovensko prebivalstvo so bili skrbno premišljeni in načrtovani že pred okupacijo in razkosanjem Slovenije. Prve aretacije so se začele že aprila 1941, ko so Nemci izgnali celotne družine in narodnozavedne posameznike. Vsi so se morali izreči o svojem izvoru, glavni val izgonov pa je potekal poleti leta 1941. Pri odločanju o ljudeh za izgnanstvo so imeli pomembno vlogo člani domačega Kulturbunda. Nemci in pripadniki Kulturbunda so zavedne Slovence na veliko žalili in nekaterim celo očitali, da so *»židovskega rodu«*. Izgnance so najprej odpeljali v meljsko vojašnico v Mariboru, od tam pa na mariborsko železniško postajo, kjer so jih naložili v živinske vagone in odpeljali proti Hrvaški, Bosni in Srbiji. V Slavonski Požegi so jih večino razmestili v razne dele NDH. Tam so jih od nemških gestapovcev prevzeli hrvaški ustaši. V Bosno in Srbijo so odpeljali zlasti zavedne Slovence iz Maribora in obmejnih krajev Slovenskih goric. Med njimi je bilo tudi veliko zavednih Primorcev, ki so se po prvi svetovni vojni naselili v teh krajih.

Prav izgoni ljudi so prebivalstvo na celotnem območju Slovenskih goric (še posebej na obmejnem območju Svete Ane in Lokavca, pa tudi Lenarta in Cerkvenjaka) najbolj prizadeli. Še posebno obsežni so bili izgoni zavednega slovenskega prebivalstva z območja šolskega okoliša Lokavec. Zaradi izgonov je prebivalstvo zelo trpelo. Posestva slovenskih izgnancev in izseljencev v obdobju 1941–1945 so bila zanemarjena, propadalo je zlasti sadjarstvo. Iz šolskega okoliša Sveta Ana so bili tako izgnani 104 ljudje. Okupatorji so na domove izseljenih slovenskih družin z območja Lokavca naseljevali Nemce iz bližnje Apaške doline in ne iz drugih delov rajha.

Spomin na to temno poglavje iz obdobja druge svetovne vojne pri Lenartu neguje tamkajšnje Društvo izgnancev, ki ga vodi **Ivan Godec**. Pred leti so vsem umrlim izgnancem postavili in odkrili spomenik na lenarškem pokopališču, na njem so vklesana imena 39 umrlih ljudi z območja osrednjih Slovenskih goric. A je bilo med izgnanci iz tega dela okupirane Štajerske še več žrtev, ki jih v lenarškem društvu skrbno popisujejo in pričakujejo, da ta del zgodovine ne bo nikoli doživel potvarjanja ali celo zanikanja, kar bi bilo za izgnance in njihove potomce res zelo boleče, je med drugim poudaril predsednik lenarškega Društva izgnancev Ivan Godec.

Marjan Toš

V METEŽU ZGODOVINE *8. januarja 1944 pri Sv. Primožu*

Ustanovitev 11. SNOB Miloša Zidanška

Štab 4. operativne cone je januarja 1944 sklenil ustanoviti še eno brigado na Štajerskem, da se bo s Šlandrovo brigado še uspešneje bojevala proti okupatorski vojski. Na obletnico padca Pohorskega bataljona, 8. januarja 1944, je bila pri Sv. Primožu na Pohorju ustanovljena 11. slovenska narodnoosvobodilna brigada Miloša Zidanška ali Pohorska brigada. Vanjo so vključili Pohorski odred z dvema bataljonoma in bataljon Koroških borcev. Brigada je štela 300 dobro oboroženih mož. Bojna pripravljenost brigade je bila kljub številnim težavam že v začetku dobra. Ognjeni krst je uspešno prestala v noči na 17. januar 1944 z napadom na vlak pri Vuhredu in požigom tovarne lepenke pri Podvelki. Brigada Miloša Zidanška je poleg uspešnega delovanja na Štajerskem sodelovala pri osvobajanju zgornje Savinjske doline in v bitkah na Dolenjskem, kjer je utrpela velike izgube.

17. septembra 1954 je bila brigada odlikovana z redom zaslug za narod 1. stopnje, 15. februarja 1979 pa za posebne vojne zasluge z redom partizanske zvezde z zlatim vencem. Takrat je bila tudi razglašena za udarno brigado. Za velik prispevek, ki ga je Zidanškova

brigada dala za osvoboditev v času druge svetovne vojne, so ji v občinah Radlje ob Dravi (3. septembra 1967), Maribor (6. januarja1968), Slovenj Gradec (22. maja 1969) in Vuzenica (27. februarja 1997) podelili domicile, ki hkrati pomenijo skrb za prenašanje in gojitev moralnih in domoljubnih vrednot slovenskega osvobodilnega boja na mlade. Člani Združenja borcev za ohranjanje vrednot NOB občinske organizacije Vuzenica smo se ob obletnici ustanovitve 11. SNOUB Miloša Zidanška poklonili spominu na borce slavne brigade.

Matjaž Tomažič

SPOMENIKI *Partizanski spomeniki na Geopediji (2)*

Mladi fantje na dveh straneh

Grob treh padlih borcev NOV na Planini nad Ajdovščino.

SLAVA JUNAKOM
ZORN ALOJZ * 1924
PRVAČNA
PANGERC VLADIMIR * 1925
PLANINA
KOBAL ALOJZ * 1927
ERZELJ
PADLI 14. 8. 1943

Ob zidu na koncu pokopališča na Planini pri Ajdovščini stoji nagrobnik, ki je za razliko od drugih poleg križa opremljen tudi z zvezdo. To je nagrobnik Pangerčevih s Planine. Nenavadno je, da sta poleg domačega sina Vladimirja na plošči tudi imeni njegovih soborcev iz drugih krajev, padlih istega dne, 14. avgusta 1943. Devetnajstletni Alojz Zorn (rojen 11. aprila 1924) je bil iz Prvačine v spodnji Vipavski dolini, šestnajstletni Alojz Kobal pa z bližnjega Erzelja. Vladimir (rojen 26. marca 1925) je bil ob smrti star osemnajst let.

Ko se je Gradnikova brigada utaborila pri Križni jami nad Bločicami oziroma nad Bloško Polico, so bili določeni za stražo. Tam so se srečali z belogardistično patruljo, ki se je predstavila, da so partizani Notranjskega odreda, in po pogovoru tri fante ustrelila, četrtemu pa je uspelo pobegniti. Partizani, ki so bili v bližini, so stekli za belogardisti, ki so s sabo tovorili zaplenjene puške in čevlje pobitih, vendar so bili prepozni – belogardisti so jim ušli s kolesi, ki so jih pustili v vasi. Po njihovi vrnitvi v Grahovo so Italijani začeli s topovi in minometi streljati na izdane položaje Gradnikove brigade. Eden izmed ustreljenih partizanov je umrl takoj, drugi nekaj pozneje, tretji pa je umiral dalj časa in klical na pomoč mamo. Domačini so domobrance poznali, bili so to **France Balantič**, neki Jurjevič ali Jurjevčič in Janez Ule. Balantič je imel med njimi najvišji čin, zato je bil verjetno vodja patrulje. O usodi Jurjeviča ni podatkov, dvajsetletni Janez Ule je padel en mesec pozneje (14. septembra 1943), enaindvajsetletni Balantič pa je zgorel dobre tri mesece zatem (24. novembra 1943) v napadu Tomšičeve brigade na domobransko postojanko v Grahovem. V vasi so mu postavili spomenik, po njem se imenuje knjižnica v Kamniku, nagrobnik pa krasijo njegovi poznani verzi: »Ležim v globini tiho tiho. / V dolini mrzel je večer in pust. / Pri meni noč je in mi sveti. / Joj, lep je molk s prstjo zasutih ust!«

Zamolčane žrtve Balantičeve patrulje so bili kmečki fantje in imajo samo navaden nagrobnik na vaškem pokopališču. Pri Alojzu Kobalu, ki je v pričevanjih označen z vzdevkom Sokol (glej Iztok Čebašek: »Balantičev« zločin v Bločicah, Kamnik.info), osebni podatki stržejo. Po registru žrtev druge svetovne vojne naj bi se rodil 10. julija 1925 (in ne 1927, piše na vaškem nagrobniku in spomeniku padlih na Erzelju), umrl pa 28. septembra 1943 na Nanosu in ne 14. avgusta pri Bloški Polici kot njegova tovariša. Je to morda tisti, ki je umiral najdlje? Ali so napačni podatki na spomenikih ali v državni zbirki žrtev, bo pokazal pogled v matične knjige. Morda pa zna razrešiti uganko kdo iz njegovega kraja?

Miran Hladnik

SPOMENIKI

Našli iskano ploščo na Matajurju

V krajevni organizaciji borcev za vrednote NOB Kobarid smo si vrsto let prizadevali najti ploščo v masivu Matajurja, ki je bila postavljena daljnega leta 1959 in je posvečena sedežu okrajnega komiteja KPJ za Kobariško in okrajnemu odboru OF za Kobariško. Sedež je bil v zelo nedostopnem plazu na kraju, imenovanem Vodnik, nad podorom Molida pri vasi Robič. Dostop je nevaren, saj se s strmega pobočja nenehno kruši kamenje, zato so že bili v nevarnosti domačini, ki so hoteli najti ploščo.

Na začetku leta smo prejeli fotografijo plošče in bili veseli, da jo je domačin Miha Rustja našel med raziskovanjem tega predela Matajurja. Iz fotografije je razvidno, da je obeležje zelo dobro ohranjeno. Postavlja pa se vprašanje, koliko truda je bilo vloženega, da so ploščo prinesli in jo postavili na mesto, kjer je deloval sedež okrajnega komiteja. V arhivu Združenja borcev za vrednote NOB Bovec, Kobarid, Tolmin smo dobili podatek, da so v različnih obdobjih tu delovali različni ljudje. Za čas leta 1944 so delovali: sekretar Jože Šturm in člani Vera Cimprič, Pavla Berginc, Marija Štih, Ignac Manfreda in Marta Urbančič.

Najditelj plošče je obljubil, da nam bo pokazal mesto plošče, ko se bo otoplilo, da določimo koordinate kraja, kjer je plošča postavljena, te pa bomo vnesli tudi v podatke o partizanskih spomenikih na Geopediji. Tako je bila odkrita dolgo iskana skrivnost.

Vojko Hobič, foto: Mitja Rustja

Najdena plošča v masivu Matajurja

SPOMENIKI

Popisanih 6800 partizanskih spomenikov

Tik pred vpisom 6800. partizanskega spomenika na Geopedijo se pri ZZB NOB Slovenije ustanavlja komisija za spomenike, ki ima v načrtu tudi poenotenje te zbirke in njeno dopolnitev z obeležji v kartoteki spominskih točk NOB, ki jo hrani Muzej za novejšo zgodovino.

K zadnjim sto vpisom so največ pripomogli stari sodelavci, od novih pa Kaja Poljšak. Izkazalo se je, da bo treba lokacije, kjer je na kupu več spomenikov, označenih z eno zvezdico, zaradi preglednosti in vzdrževanja razdeliti na več spomeniških točk. To bo predvideno končno število spomenikov povečalo precej preko 7000. Delež zelenih zvezdic, ki označujejo odstranjene spomenike, počasi raste. Nazadnje smo z njimi označili kipe, ki jih je MNZ ob nespodobni asistenci ZVKD iz parka ob protokolarnem objektu Brdo pri Kranju prepeljal v vojaški muzej v Pivki. Čeprav gre v tehničnem smislu za prestavitev spomenikov, je pobuda zanjo podobna kakor pri vandalskih odstranitvah: simpatizerje okupatorja in medvojnih izdajalcev je partizanskega gibanja sram.

Te dni sem v poštni nabiralnik dobil pretresljivo pričevanje Andreja Bolčine o italijanskem zločinu na Predmeji. Spominska plošča pobiti Bizjakovi družini je tudi v naši zbirki.

Miran Hladnik

Čas bosih nog

Saj nisem hotela,
da je čas grenak,
brez želje po življenju,
samo bati se tistega,
ko so rafali pušk
sekali tišino.
Pritajeni za zidom
čakali smo boljši dan,
ko bo sonce sijalo za vse,
nebo brez oblačkov
in bi jaz bosih nog
zašla v lepoto dneva.

KOMENTAR

France Križanič

Pred stagflacijo?

Lani je bil slovenski bruto domači produkt (BDP – vrednost ustvarjenih dobrin) realno za osem odstotkov večji kakor pred letom ter za 3,5 odstotka večji kakor v primerljivem obdobju pred pandemijo, torej v letu 2019. Od leta 2019 do 2021 se je državna poraba realno povečala za osem odstotkov, izvoz in investicije v osnovna sredstva za nekoliko več kot tri odstotke, medtem ko je bila leta 2021 osebna poraba na enaki ravni kot 2019.

Odgovori gospodarstvenikov na anketo Statističnega urada Republike Slovenije še kažejo optimizem. Februarja letos je bil kazalnik gospodarske klime za 10 odstotnih točk višji kakor pred letom. Pri tem je bil približno na enaki ravni kot med konjunkturo v enakem mesecu leta 2019 ali pa leta 2008. Povpraševanje po izdelkih predelovalnih dejavnosti in storitvah gradbeništva je zelo ugodno, za trgovino in storitvene dejavnosti pa boljše kakor pred letom in slabše kakor pred pandemijo.

Vendar se pred Slovenijo že kaže velika težava, ki očitno ne bo le prehodne narave. Letošnjega februarja je bila raven cen življenjskih potrebščin že za 6,9 odstotka višja kakor pred letom. Najbolj so se podražili stroški stanovanja, vode, električne energije, plina in drugega goriva (13 odstotkov), prevoz (12,5 odstotka), stanovanjska in gospodinjska oprema z vzdrževanjem stanovanj (8 odstotkov) ter storitve v restavracijah in hotelih (7 odstotkov).

Podatki za letošnji januar kažejo, da je inflacija v ZDA na letni ravni znašala 7,5 odstotka, v evrskem območju pa 5,1 odstotka. Po oceni revije The Economist je inflacija v ZDA posledica hitre rasti povpraševanja, povezanega s paketi ukrepov odpravljanja ekonomskih posledic pandemije, medtem ko je v evrskem območju inflacija posledica rasti cen energentov. V EU imamo dva vzvoda povečanja teh stroškov: prvi je nerazumno hitro dvigovanje cen emisijskih kuponov (plačila proizvajalcev električne energije za vsako tono emisij CO2), drugi pa rast cen plina v zvezi z izkoriščanjem monopolnega položaja enega od ponudnikov te dobrine na evropskem trgu. Tudi zemeljski plin se uporablja za proizvodnjo električne energije, tako da se ta dodatno draži. Na trgu se namreč cena ustali na ravni, ki pokriva stroške najmanj konkurenčnega proizvajalca, ki si še lahko pridobi povpraševanje. Drugi ponudniki dobivajo dodatno rento kot posledico svoje večje učinkovitosti. Na trgu električne energije imajo največje rente ponudniki te dobrine iz elektrarn, ki so že odplačale dolgove, povezane z njihovo postavitvijo, oziroma so se lastnikom že amortizirale.

V primeru verjetnega nadaljevanja energetske krize bodo morale države regulirati trg električne energije in v prehodnem obdobju gospodarstvu in prebivalstvu zagotoviti ceno električne energije, ki bo ustrezala stroškom njene proizvodnje. Pri spodbujanju vzpostavljanja novih zmogljivosti za proizvodnjo električne energije bo treba vplivati na razvoj novih učinkovitih tehnologij pridobivanja in skladiščenja elektrike. Ko bodo te tehnologije dostopne, bodo visoke cene emisijskih kuponov vplivale na nastajanje novih ponudnikov elektrike in ne na rast njenih cen. Do takrat cen emisijskih kuponov ni smiselno dvigovati in s tem spodbujati selitev različnih industrijskih panog (proizvodnja in predelava kovin, industrija živil, proizvodnja izdelkov iz papirja, kemijska industrija ipd.) iz EU v Azijo. Še zlasti pa je v sedanjih razmerah na Slovenskem nesmiselno predčasno zapirati glede na konkurenco v EU nadpovprečno učinkovite proizvajalce električne energije, kakršna je Termoelektrarna Šoštanj.

Vojna v Ukrajini bo povzročila podobno stagflacijsko krizo (rast cen ob upadanju ali stagnaciji proizvodnje), kakor jo je gospodarsko razviti svet doživel v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja.

Vojna v Ukrajini bo povzročila podobno stagflacijsko krizo (rast cen ob upadanju ali stagnaciji proizvodnje), kakor jo je gospodarsko razviti svet doživel v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. Teoretično imamo v ekonomskem smislu dve težavi (inflacijo in rast brezposelnosti) in za njuno odpravljanje potrebujemo dva ukrepa. Izkušnje kažejo, da je inflacijo smiselno zaustavljati z omejevalno monetarno politiko (dvig obrestnih mer in otežen dostop do kreditov), nezaposlenost pa z ekspanzivno fiskalno politiko (povečan javnofinančni primanjkljaj) ali pa s spodbujanjem izvoznega povpraševanja (države vzhodne Azije, zlasti Japonska, so v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja za to uporabljale nižanje vrednosti tečaja domače valute na svetovnem deviznem trgu). Kriza, ki šele prihaja, bo povezana s pomanjkanjem in podražitvijo surovin (zlasti nafte in zemeljskega plina), zato bo ponovno potrebna ustrezno finančno podprta razvojna politika na področju novih tehnologij s povečano energetsko učinkovitostjo in domačo proizvodnjo energije. Glede na razmere v prejšnji energetski krizi, ki je bila v bistvu naftna kriza, bodo v dvajsetih letih tega stoletja najbolj kritične razmere pri oskrbi s cenovno sprejemljivo električno energijo. Odvisnost gospodarske rasti od dobave cenene nafte se je namreč v zadnjih petdesetih letih zelo zmanjšala, odvisnost od stabilne dobave električne energije pa se je izrazito povečala.

V METEŽU ZGODOVINE *Artanov rod*

Niso nasedli nemškutarski propagandi

Čisto na zahodnem delu Vitanja, pod zavetjem Basališča v Zgornjem Breznu, se razprostira Artanova kmetija. Tu je nekoč gospodaril trden mož Jurij Založnik. Ob začetku prve svetovne vojne je bil star 18 let in tudi takoj mobiliziran v avstrijsko vojsko. Služil je v rodu

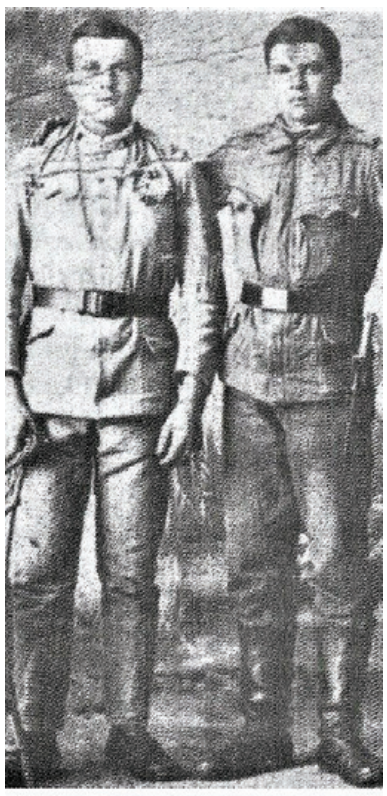

Z leve: Jurij Založnik in njegov brat Franc Založnik

Jurij Založnik (levo) in njegov brat Franc (desno)

inženirjev pontonirjev. Ves čas je bil na vzhodni fronti, dokler ni bila avstrijska vojska premagana in je kapitulirala. Ko je odvrgel orožje in prišel domov, ga je na Štajerskem čakal poziv generala Maistra k obrambi severne slovenske meje. Odzval se je in tudi ta boj dobojeval.

Tako izmučen se je vrnil domov in prevzel kmetijo, kajti starši ji niso bili več kos. Artanova kmetija leži na kamnitem terenu Paškega Kozjaka, na katerem se je lahko človek obdržal v potu svojega obraza in z žuljavimi rokami. Nova država Srbov, Hrvatov in Slovencev ni imela razumevanja za Maistrove borce, še manj pa za avstro-ogrske vojake, tako da od tam ni dobil nobenega priznanja ali pomoči za večletno trpljenje na frontah. Jeklenega, kot je bil, ga tudi to ni strlo. Vztrajal je na svoji kmetiji, skrbel za svojo družino in neizmerno ljubil slovensko domovino.

Njegove bogate življenjske izkušnje pa so mu prišle prav v drugi svetovni vojni. Ni nasedel nemškutarjem in njihovi propagandi, vedel je, da vojna prinaša gorje in pomanjkanje. Kmalu si je v gozdu nedaleč od gospodarskega poslopja zgradil skriven bunker, za katerega je vedel le sam. Računal je, da bo tam skril zlato rezervo stvari, ki jih je že začelo primanjkovati. A to se ni zgodilo, kajti kmalu je ta bunker uporabljal za partizanske ranjence. Ko je čez Kozjak šla XIV. divizija na svojem pohodu na Štajersko, je s seboj nosila ranjence. Pri Artanovih jih je pustila osem. Ponoči jih je Jurij sam štuporamo znosil v bunker.

Ko je zjutraj do bunkerja videl vidno gaz, se je zbal. Zapregel je vole, vzel sekiro in žago ter v bližini bunkerja podrl bukev za kurjavo. Vlekel jo je po gazi do doma, da je tako zabrisal sled. Ni še izpregel, ko so pri hiši že bili nemški vojaki, ki so zasledovali divizijo. S seboj so imeli tudi psa, ki je lajal v gozd. Jurija so vprašali, kaj je delal tam, pa jim je povedal, da je šel po kurjavo. Začudili so se, od kod zna kmet tako visoko v hribu tako dobro nemško, pa jim je povedal, da je bil avstro-ogrski vojak, in pogovarjali so se z njim kot s kameradom.

V knjigi Pekoči sneg Milana Gučka sta opisana vsa golgota in trpljenje ranjencev, ki jih je XIV. divizija poskrila pri kmetih na južnem delu Paškega Kozjaka. Vse so Nemci odkrili in jih zverinsko pobili, razen dveh pri Vrhovnikovih in osmih pri Artanovih.

Človekova nevoščljivost in zavist pa nimata meja. Jurij Založnik dolgo po osvoboditvi ni dobil nobenega priznanja za prestano trpljenje in pomoč partizanom. Ranjenci in borci se niso oglasili, šli so s svojimi tegobami v svoje kraje, tisti pa, ki so bili v Vitanju na oblasti, so stvari pozabili.

Dolgo jim je moral dokazovati svoje delo med narodnoosvobodilnim bojem. Šele ko je zgodovinopisje v knjigi Pekoči sneg in monografiji Bračičeve brigade opisalo sodelovanje in pomoč Založnikov, so ti dobili skromno priznanje, a nikoli ni bilo povrnjeno trpljenje, ki so ga darovali za našo svobodo.

Stane Gradišnik
(po zapisu Franja Maroška)

DOGODKI

Partizanske smučine

V spomin na prve partizanske smučarske tekme v okupirani Evropi, te so bile januarja leta 1945 v okolici Cerkna, so 29. januarja na smučišču na Cerknem pripravili tradicionalno 45. prireditev Partizanske smučine – Cerkno ’45. Udeležencev na tekmovanju je bilo 220, v veleslalomu in tekih pa so nastopili člani veteranskih organizacij, med njimi tudi ZZB NOB Slovenije in Slovenske vojske. Tekme smo se udeležili tudi štirje predstavniki Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik.

Dušan Božičnik

DOGODKI *Novo mesto*

Peti večer lirike upora

V organizaciji Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto je bil 21. februarja peti večer lirike upora. Na trenutke se je zdelo, da prireditev na stopnišču spominske lože padlih, talcev, pogrešanih in narodnih herojev pri Študijski knjižnici Novo mesto poteka v ilegali – eden lepših kotičkov v mestnem jedru, kot naročen za manjše slovesnosti, je bil ta večer neosvetljen. Približno 40 zbranih se je pred rahlim dežjem zavarovalo z dežniki, tiho negodovanje zaradi borčevske proslave v mraku se je ob informaciji, da ne gre za nikakršno diverzijo, zaradi lepih nastopov raztopilo v mrak. Slabo je nadomestila dobra volja, ki je naraščala od nastopa do nastopa.

Najprej je zbrane nagovoril Dušan Černe, predsednik združenja, in povedal nekaj besed o pomenu lirike upora. Za svetle žarke so nato poskrbele dobre recitatorke Marija Andrejčič, Terezija Potočar in Silva Kužnik (recitirale so pesmi Karla Destovnika - Kajuha, Mateja Bora in Franca Živiča), ki nikoli ne manjkajo na takšnih prireditvah, ob koncu je recitiral tudi Jože Pečnik. Andrejčičeva je v dobri minuti lepo opisala Kajuhovo življenje in opozorila, da se zbrani tudi s tem večerom poklanjajo pesnikovemu spominu in njegovi stoti obletnici rojstva. Režiser je domišljeno zadnjo točko namenil brucki Maši

Maša Berger

boj prednikov proti okupatorju, ki je želel slovenstvo zbrisati z zemljevida Evrope.

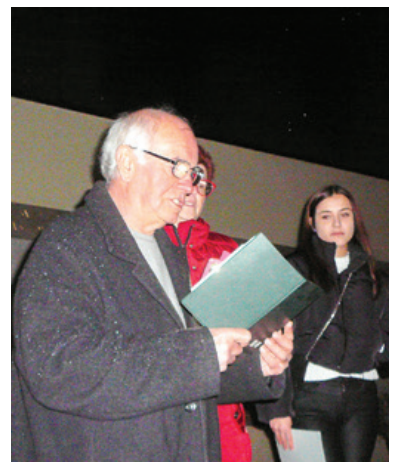

Jože Pečnik, neutrudni vsestranski organizator in dobitnik visokega borčevskega priznanja

Ob koncu prireditve, ki je 45 minut posvetila nežni partizanski liriki, je predsednik novomeškega združenja Dušan Černe podelil visoko borčevsko priznanje, srebrno plaketo ZZB za vrednote NOB, neutrudnemu Jožetu Pečniku, idejnemu vodji in začetniku borčevskih večerov Lirike upora in pohodov okoli okupiranega Novega mesta.

J. P.

DOGODKI *Pohod do spominske plošče*

Obletnica poboja na Jelovcu

Ob obletnici poboja na Jelovcu sem pripravil pohod do spominske plošče, kjer se je zgodil zločin. Med udeleženci je bil tudi 85-letni Milan Cimprič.

8. januarja 1945 so enote domobrancev odkrile tabor domačih terencev, ki so imeli v gozdu pod vrhom Jelovca med Predolami in Rožnikom svoj skrivni tabor. Spominska plošča na skali, kjer je stal tabor, spominja na tri žrtve, ki so jih napadalci dobro poznali. To so bili Franc Podržaj, Janez Zajc - Ivanček in Janez Zakrajšek.

Franc Podržaj iz Ponove vasi se je izučil za mizarja. Osvobodilnemu gibanju se je pridružil takoj leta 1941 in postal aktivist šentjurskega rajona. Po nemški ofenzivi jeseni leta 1943 je postal sekretar Rajonskega odbora OF Šentjurje - Šmarje. Janez Zajc - Ivanček iz Račne se je v Velikih Laščah izučil za peka, vendar zaposlitve ni dobil, zato se je vrnil domov. Leta 1941 je začel delati za narodnoosvobodilni boj. 14. avgusta 1942 so ga Italijani tako kot številne druge odpeljali v internacijo. Po vrnitvi domov se je septembra 1943 vključil v varnostno-obveščevalno službo pri Okrožnem odboru OF Grosuplje. Janez Zakrajšek, mizar iz Šentjurja (Št. Jurija), je bil med prvimi organizatorji OF v šentjurskem okolišu. 28. septembra 1941 v Račni je bil izvoljen v prvi Okrožni odbor OF Grosuplje. Zaupali so mu tudi tiskarsko tehniko, ki je na njegovem domu v Šentjurju delovala od oktobra 1941 do 20. marca 1942, ko so ga aretirali in internirali v Italijo. Od tam se je vrnil februarja 1944.

Več skupin domobrancev se je 8. januarja 1945 po različnih smereh vzpenjalo po zasneženem gozdu proti mestu, kjer so imeli partizani svoj tabor. Svojci so prepričani, da so hodili po navodilih izdajalca. Partizani so se v taboru počutili varne in niso imeli straže, presenečenje je bilo zato popolno. Ko je Podržaj pogledal iz šotora, so se nanj usule belogardistične krogle in bil je smrtno zadet. Janez Zajc je padel med begom, Zakrajška pa so domobranci ujeli ter ga nato bosega in napol golega vodili po snegu prek Lipljen proti Taboru, kjer so ga po surovem mučenju ubili nekoliko nad njegovim domom.

O tem poboju je Vinko Žitnik v glasilu Slovensko domobranstvo št. 13 objavil zapis o tem, kakšna vojska so bili domobranci in s kakšnim užitkom so ubijali svoje nekdanje znance in prijatelje. Pisec je očitno imel slabo vest, zato je po koncu vojne pobegnil v Argentino.

Pohodniki smo pri spominski plošči obudili spomin na takratne dogodke in prižgali svečko v spomin.

Franc Štibernik

VABILO

Ustanova Franca Rozmana Staneta vabi na
dobrodelni koncert

SAMO EN CVET,
posvečen 100. obletnici rojstva Karla Destovnika - Kajuha,
ki bo **v soboto, 9. aprila 2022, ob 17. uri**
v Rdeči dvorani v Velenju.

Vstopnina je 10 evrov na osebo. Zbrana sredstva bodo v celoti namenjena za izvedbo programov Ustanove Franca Rozmana Staneta, za dobrodelne namene programov blaženja socialne stiske vojnih veteranov ter spodbujanje založniške in druge dejavnosti na domoljubnem in veteranskem področju.

Kako do vstopnic za posameznike?
Vstopnice za izven bodo na voljo pri Festivalu Velenje, Titov trg 4, Velenje. Rezervacije sprejemajo na e-naslovu vstopnice@festival-velenje.si.

Kako do vstopnic za člane ustanoviteljic Ustanove Franca Rozmana Staneta in Zveze borcev?
Ustanovitelji Ustanove Franca Rozmana Staneta in Zveze borcev boste preko svoje mreže članstva zbrali sezname s številom posameznikov, ki se bodo udeležili dobrodelnega koncerta *Samo en cvet* v Velenju. Zato prosimo, da podatke o številu udeležencev za posamezno združenje čim prej uskladite z našo sodelavko Romano Jemec na e-naslovu romana.jemec@ustanova-frs.si ali na telefonski številki 01 434 44 45.

Nato se bomo dogovorili o prevzemu vstopnic, sredstva pa boste za skupno število udeležencev iz vaše organizacije kot donacijo nakazali na TRR Ustanove Franca Rozmana Staneta št. SI56 0201 0003 5787 825, odprt pri NLB d.d. Ljubljana, in dodali namen **Samo en cvet.**

Število vstopnic je omejeno, zato prosim, da pohitite z rezervacijo kart!

Marijan Križman, predsednik uprave Ustanove Franca Rozmana Staneta

DOGODKI *Župani občin Valtiberina v taborišču Renicci*

Spomnili so se tudi Dušana Bordona

V spominskem parku v nekdanjem italijanskem koncentracijskem taborišču Renicci v kraju Motina, deset kilometrov od zgodovinskega Anghiarija, je bila 27. januarja ob mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta spominska slovesnost. Prvič do zdaj so bili navzoči predstavniki vseh sedmih toskanskih občin, ki se razprostirajo na območjih ob reki Tiberi.

Na slovesnosti v Vrtu spomina, kjer je v letih 1942 in 1943 trpelo in umiralo okoli deset tisoč ujetnikov, predvsem iz nekdanje Jugoslavije, so bili poleg županov tudi predstavniki vojaških in civilnih oblasti, predstavniki lokalnih združenj ANPI, medtem ko šolske mladine zaradi pandemije koronavirusa niso povabili. Zato pa so si mladi v šolah ogledali poseben film o holokavstu, ki ga je pripravil direktor gledališča iz Anghiarija Andrea Merendelli.

Zbrane je najprej nagovoril gostitelj, župan občine Anghiari Alessandro Polcri, ki je napovedal projekt oblikovanja »vrta aktivnega spomina«. Območje s spomenikom naj bi uredili v muzejski prostor z multimedijskimi razstavami o dogajanju med delovanjem taborišča, v katerem je bilo največ Slovencev, Hrvatov in Črnogorcev. Župan Polcri je napovedal tudi odkup še nekaterih objektov, ki propadajo in so v slabem stanju. Zanimivo je, da še vedno stoji tudi komandantova vila, vendar je v zasebni lasti in spremenjena v počitniško hišo.

Težke razmere za bivanje v šotorih in pozneje v lesenih barakah pod hrasti so pripeljale do smrti 159 ljudi, ki so pokopani skupaj z več kot 250 padlimi in umrlimi v tem delu Italije, v kostnici na pokopališču v Sansepolcru (nedaleč od Anghiarija). Župan občine Sestino Franco Dori, ki je tudi predsednik Zveze občin Valterina, pa je tedaj razmišljal o skrb vzbujajočem scenariju, ki se je pletel v vzhodni Evropi. Dejal je, da je že samo govorjenje o vojni po vsem tem, kar so doživeli naši starši in stari starši, grozljivo. Da se zgodovina ponavlja in da moramo biti pozorni na vojne tragedije, je dodal župan občine Caprese Michelangelo Claudio Baroni in navzoče spomnil na lik Dušana Bordona, nekdanjega taboriščnika iz Reniccija, ki se je po kapitulaciji Italije pridružil italijanskim partizanom in umrl junaškem v boju z Nemci na območju Capreseja. Pokopan je v kostnici v Sansepolcru, ki jo je leta 1972 postavila jugoslovanska država.

Na letošnji dan spomina na holokavst so si predstavniki vseh sedmih občin Valtiberine (Anghiari, Caprese, Monterchi, Sansepolcro, Sestino, Badia Tedalda, Pieve Santo Stefano) na komemoraciji v Renicciju podali roke pred spomenikom taboriščnikom.

Spomenik taboriščnikom v nekdanjem taborišču, kjer je venec položila občina Anghiari. Na vencu je tudi šal ZZB NOB Slovenije, ki spominja na slovenske taboriščnike.

Župan Monterchija Alfredo Romanelli je poudaril tveganje izgube spomina ne le na Auschwitz, ampak tudi na dogajanje v neposredni bližini, pri čemer se je navezal prav na nekdanje taborišče Renicci in dogajanje v njem. »Mi, ki smo zbrali neposredno pričevanje tistih, ki so preživeli dramatično izkušnjo koncentracijskih taborišč«, je dejal podžupan Badia Tedalda Ivano Sensi, »imamo veliko odgovornost, da vse to posredujemo najmlajšim z enako intenziteto in močjo, s kakršno smo vse sprejeli.« Nazadnje se je še vprašal, »kako je mogoče, da so Slovani, ki smo jih kot ujetnike prignali v Renicci, potem prispevali k našemu osvobodilnemu gibanju«. V imenu občine Pieve Santo Stefano je spregovorila tudi svetnica Chiara Venturi in spomnila, da je njena občina mesto spomina in da imajo v arhivih številna pričevanja o vojni, zaporih in koncentracijskih taboriščih. »Prizadevati si moramo, da se bodo naši otroci in nove generacije spominjali in ne pozabili grozodejstev teh tovarn smrti,« je dejala.

Jani Alič

MONOGRAFIJA *Knjižna zbirka Perspektive*

Koncentracijsko taborišče Neuengamme 1938–1945

Pri Združenju za promocijo kulturne dediščine, raziskav in novih tehnologij – Retrospektive je v knjižni zbirki Perspektive izšla knjiga Koncentracijsko taborišče Neuengamme 1938–1945: Slovenski ujetniki in njihova usoda, katere avtorica je Lea Knez. Monografija je nastala leta 2020, z njo pa je Lea Knez magistrirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani. To je njeno prvo samostojno izdano znanstveno delo.

Avtorica svoje delo začne s kratkim uvodom v razumevanje nacističnih koncentracijskih taborišč. Nato v posameznih poglavjih podrobno piše o koncentracijskem taborišču Neuengamme blizu Hamburga, ki je bilo sprva podružnica koncentracijskega taborišča Sachenhausen, o slovenskih ujetnikih in ujetnicah, vseh je bilo skoraj 400, o njihovi usodi, življenju v taborišču in njegovih podružnicah, o vrnitvi v domovino, osvoboditvi taborišča in postavitvi obeležij v spomin in opomin. V sedmih letih je skozi taborišče Neuengamme šlo več kot 100.000 internirancev in internirank, približno 50.000 pa jih je umrlo.

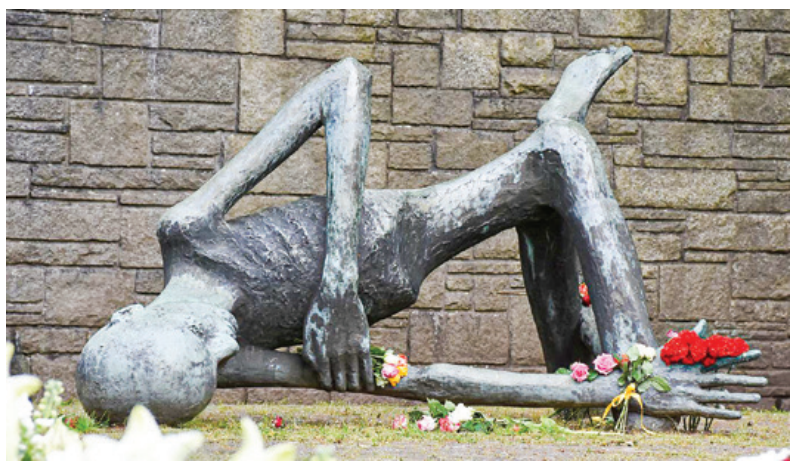

Eden izmed spomenikov v nekdanjem koncentracijskem taborišču

V sedmih letih je skozi taborišče Neuengamme šlo več kot 100.000 internirancev in internirank, približno 50.000 pa jih je umrlo.

Zelo dragocen je v knjigi seznam slovenskih ujetnic in ujetnikov s taboriščnimi številkami in drugimi osebnimi podatki, pa seznam podružnic taborišča s časom delovanja, številom ujetnikov in vrsto del, ki so jih opravljali v posameznih taboriščih. Omeniti velja še bogato slikovno gradivo in številne arhivske vire, iz katerih je avtorica črpala podatke. Recenzent Peter Mikša je ob izdaji zbornika zapisal: »Večji del knjige je nastal na podlagi terenskega raziskovanja v taborišču Neuengamme in državnem arhivu v Bad Arolsenu, ki hrani večji del gradiva. Avtorica se je še posebno natančno posvetila zapuščini slovenskih internirancev in dokumentov, ki so pomagali osvetliti njihove migracije, bivanjske razmere in vsakdanjik. Novouporabljene dokumente je spretno združila s spomini in drugimi zapisi nekdanjih taboriščnikov, ki so bili do zdaj najpomembnejši vir v slovenskem jeziku.« Zgodovinar Božo Repe, tudi recenzent, pa je dodal: »Delo Lee Knez je posvečeno na Slovenskem manj poznanemu koncentracijskemu taborišču Neuengamme. Referenčnih del namreč niso napisali zgodovinarji, temveč taboriščniki sami. Avtorica s knjigo in upoštevanjem temeljnih zakonitosti zgodovinopisne znanosti to metodološko vrzel zapolnjuje ter splošno poznavanje teme faktografsko nadgrajuje in utemeljuje.«

Jani Alič

O knjigi

Knjiga o taborišču Neuengamme je izšla v zbirki Perspektive. Urednica znanstvene revije je Kornelija Ajlec, predavateljica sodobne zgodovine na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Knjiga je izšla v nakladi 100 izvodov, cena izvoda je 22 evrov. Naročniki Svobodne besede lahko knjigo kupijo za 11 evrov (50-odstotni popust) preko elektronske pošte na: info@retrospektive-journal.org ali na naslovu: Združenje Retrospektive, Slovenska cesta 9b,1000 Ljubljana.

PESMI

Mitraljezcu Milošu Jenku

Zvečer na mitingu smo mirno stali
in ljudstvu govorili v čvrstem zboru
o vsem, kar nas je dvignilo k uporu,
in o plodovih, ki so že pognali.

A v trdi noči smo v napad odšli…
temina neprijazna…zvezde jasne -
kje daleč so tedaj bile… Počasne
megle so nam zastrupljale oči…

Zdivjala borba je na pustem bregu…
Omahnil rahlo si na mitraljez,
krvava roža je vzbrstela v snegu…

In še zvečer… pomisliti ne smem…
A lik tvoj z nami gre na vroči ples,
in če smo krepki, nasmehlja se nem…

France Kosmač
(Pesmi naših borcev, 1945: Miloš je padel 15.12.1943 v borbi za Vrbovsko)

Požgana vas

(Vas Koreno, požgana z ljudmi vred)

Trudno odmeva korak, povsod naokrog
je tišina,
težek in tužen spomin stiska samotno srce.
Tukaj življenja je dni v pokoju preživljal
naš človek,
nagelj je v oknih cvetel, grulil na dvoru
golob.
Tiho je zdaj naokrog in molk je med črnim zidovjem,
suhe štrlijo čez pot veje ožganih dreves.
Sredi domače vasi ob stezi s plevelom
prerasli
našlo svoj zadnji je mir dvajset trpečih
ljudi.
Eden je bil jim sovrag, in v enem zdaj
grobu ležijo,
angel na grobu kleči, angel z razbito glavo.
V vaškem koritu pa vre in peni se bistri
studenec,
v njem partizani gase žejo si mimogrede.

Peter Levec

Iz pisma Jezuščku

Čeravno mi je oče pravil,
da k nam ne boš ničesar nosil,
bi te vseeno rad poprosil …
A ne bonbonov, smuči in slaščic,
ne kakor lani kruha in potic …
Snegá nam pošlji, Jezušček, snegá,
da oče dela bo dobil na cesti.

Karel Destovnik Kajuh

V današnjih časih

Povsod tema na potih lega,
a človek se skoznjo rine,
tava, hodi, dokler
v nesrečno brezno ne zablodi.

Karel Destovnik Kajuh

V SLIKI IN BESEDI

Hinje, Žužemberk:

4. januarja so nas obiskali tovariši iz Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper, tudi letos ob prisotnosti 96-letnega Danila Ivančiča, borca 5. bataljona Vojske državne varnosti in priče takratnih dogodkov in bojev, ki so v začetku januarja 1945 potekali v Hinjah. V spomin na padle borce in žrtve NOB ter na padle borce 5. bataljona VDV sta na večja naravna kamna privijačeni kamniti plošči. Venec k spomeniku sta ob navzočnosti praporščaka in članov Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Žužemberk položila Danilo Ivančič in predsednik združenja iz Kopra Vojko Vodopivec.

26. februarja smo imeli letni zbor članic in članov Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Žužemberk. Ob tej priložnosti smo se spomnili 21.

Polaganje venca v Hinjah

februarja 1945, ko so domobranci v Žužemberku zverinsko in brez enega samega strela s koli, noži, krampi in lopatami mučili in umorili žužemberške skojevke in aktivistke narodnoosvobodilnega boja, stare od 15 do 25 let. V obdobju od januarja 1945 do aprila 1945 je bilo na desnem in levem bregu Žužemberka tako pobitih 32 prebivalcev Žužemberka in okolice. Venec in svečko k spominski plošči umorjenim skojevkam na stavbi nekdanje Iskre je položila delegacija naše občinske organizacije. Ob tej priložnosti smo v bližnjem parku prižgali še svečko pri spomeniku, posvečenem Ladu Ambrožiču - Novljanu, nekdanjemu učitelju v Žužemberku, partizanu in generalmajorju v rezervi. Spomin na dogodke med drugo svetovno vojno v Žužemberku je tudi po 77 letih še zelo živ in bo ostal za vedno v vseh nas, ki spoštujemo resnico, širimo vrednote narodnoosvobodilnega boja in ohranjamo spomine na tragične dogodke iz naše polpretekle zgodovine.

Darko Pucelj, foto: Ljubo Jarc

Jamnik:

25. februarja je v idilični gorski vasici Jamnik na vzhodnih obronkih Jelovice v organizaciji KO ZB NOB Besnica - Podblica in ZB NOB Kranj potekala spominska slovesnost ob 78. obletnici okrutnega nemškega požiga vasi in v spomin 37 padlim partizanom in prebivalcem okoliških vasi. Slovesnost je bila pred spomenikom padlim borcem, talcem in žrtvam nacističnega terorja, ki sta ga ustvarila arhitekt Ferdinanda Jocif in slikar Milana Batista. Samotna vasica Jamnik je gorenjski javnosti znana iz epopeje narodnoosvobodilnega boja, ko se je nemški okupator v letih 1941/42 spopadal s Cankarjevim bataljonom, 1. in 2. grupo partizanskih odredov ter Prešernovo brigado. Ker se okupatorju v bitkah na območju Jamnika nikoli ni posrečilo

v celoti razbiti in pregnati partizanskih enot, je že v letu 1942 začel deportacije vaščanov v uničevalna koncentracijska taborišča po Nemčiji. Kljub nečloveškim ukrepom je prebivalstvo na tem območju vse do osvoboditve zvesto sodelovalo s partizani. V očitni nemoči je nemški okupator vas Jamnik 27. februarja 1944 požgal, vse preostale domačine pa je deportiral v koncentracijski taborišči Dachau in Auschwitz.

Spominske slovesnosti, ki je potekala ob močnem sneženju, se je udeležilo 55 ljudi, med njimi tudi Božo Janež, predsednik ZB NOB Kranj. V kulturno-umetniškem delu programa, ki ga je povezoval Franci Hrastnik, predsednik KO ZB NOB Besnica - Podblica, so sodelovali recitatorji Majda Puhar - Kovač, Ana Nikšič - Pentek, Alenka Soklič in Jana Kovač.

Slavnostni govornik je bil Lado Nikšič, podpredsednik KO ZB NOB Besnica - Podblica. V govoru je povzel vihro druge svetovne vojne na območju Jamnika, ki je bil s svojim razgibanim terenom primerno zavetje za organizacijo odpora proti okupatorju za velik del Gorenjske. Svoj nagovor je končal z besedami: »Boj za osvoboditev izpod okupatorjev nas je pripeljal k uresničitvi samostojnosti. V letu 1991 je bilo rečeno: 'Jutri bo nov dan!' Danes vidimo, da to ni dan, kot smo si ga večinoma zamišljali. Izbojevana samostojnost nam daje možnost, da sami demokratično odločamo o svoji prihodnosti, zato se v čim večjem številu udeležimo volitev!«

Vladimir Todorović, predsednik KO ZB NOB Kokrica, in Angelca Rozman, članica IO KO ZB NOB Kokrica, pa sta po prireditvi podelila pisni priznanji ZB NOB Kranj članoma KO ZB NOB Besnica - Podblica Ladu Nikšiču in njegovi ženi Ani Nikšič - Pentek za njuno večletno požrtvovalno in predano pomoč KO ZB NOB Kokrica pri izvajanju njenega programa dela.

Damjan Renko, foto: Lado Nikšič

Ljubljana:

Okroglih 80 let je minilo 23. februarja, ko je fašistična vojska Ljubljano z žično ograjo ločila od zaledja. Od leta 1957 so na trasi žice potekali tekmovalni partizanski, pozneje pa tudi bolj množični rekreacijski pohodi. Ob

obletnici smo se v Društvu Zeleni prstan, ki je bilo ustanovljeno leta 1992, zavezali, da bi pomen in videz Poti spominov in tovarištva ohranili tudi prihodnost, da bi kot organizirana javnost v civilni družbi bdeli nad vzdrževanjem ter da bi krepili, spodbujali in negovali voljo do mirnega, srečnega in zdravega življenja. Spominu smo se poklonili s tovariši Kluba brigadirjev MDB Ljubljana, ki združuje udeležence mladinskih delovnih brigad in udarniškega dela za odstranjevanje posledic vojne in graditev povojne Jugoslavije. Klub neguje spomin na dragoceni prispevek mladih za bogatejše življenje. Pomemben je prispevek slovenskih, zveznih in mednarodnih brigad, tudi pri dokončanju Poti spominov in tovarištva. Po večletnem prizadevanju smo leta 1985 dobili našo Pot spominov in tovarištva, kakršna je danes. Priljubljena je kot sprehajalna pot, tekmovalna trasa za vsakoletno tekmovanje trojk ob prazniku Ljubljane in ob dnevu osvoboditve, 9. maju, in kot spomin na neuklonljivo moč boja proti okupatorju.

Ptuj:

Na kulturni praznik 8. februarja je delegacija ZB za vrednote NOB Ptuj – Mestne organizacije ZB, položila venec k spomeniku talcem za obzidjem Parka spominov. Ustreljeni so bili 8. februarja 1945.

S. B., foto: Martin Ozmec

Murska Sobota:

V parku v Murski Soboti stoji spomenik, kjer so zapisana imena vseh padlih učiteljev in profesorjev, ki so po vseh pomurskih šolah vzgajali naše babice, dedke, matere in očete. Bili so »prišleki«, ki jih je oblast med obema svetovnima vojnama zaradi naprednega duha pošiljala daleč od mest, kjer je bil proletariat, kjer je delovala KPS. Njihovo delovanje je spodbudilo tudi vstajo leta 1941, ki je bila glede na razmere občudovanja vredno.

Toda bilo je preveč ovaduhov, madžaronov, tajne policije, tako da so bili aretirani vsi napredni Pomurci. Žrtve so zapisane na »plošči padlih dijakov« na I. osnovni šoli Murska Sobota, spominski plošči Kardošu in Cvetku v gradu, spomeniku Štefanu Kovaču pred gledališčem, na grobnici in piramidi na pokopališču, spomeniku v Črnskih mejah. Ti učitelji so duhovno in jezikovno povezali Pomurce, posebno Prekmurce, s Slovenijo.

Združenje borcev za vrednote NOB Murska Sobota se skupaj z Mestno občino trudi, da bi dali ustrezno vsebino praznovanju tega obeležja. Letos smo skupaj z gimnazijo pripravili slovesnost pri tem spomeniku v parku. Uvodni nagovor je imela Nada Mladenović, dijaki različnih letnikov gimnazije pod mentorstvom prof. Sonje Nemec pa so izvedli izbor Kajuhovih pesmi, saj letos mineva sto let od njegovega rojstva in osemdeset let od izdaje Prešernovih poezij med narodnoosvobodilnim bojem.

Bojka Veren, Nada Mladenovič

Sajevče:

Konec januarja je v organizaciji KO ZB za vrednote NOB Hruševje potekala krajša spominska slovesnost v počastitev padlih borcev Sočanovega bataljona pri spomeniku v Sajevčah. Ob prisotnosti predsednika ZB Postojna Jerka Čehovina in predsednice KO ZB za vrednote NOB Postojna Katje Vuga je zbrane pozdravil podpredsednik KO ZB Hruševje Zoran Trošt. Poudaril je pomen narodnoosvobodilnega boja, ki je temeljil na pogumu, tovarištvu in neomajnem domoljubju za sedanje in prihodnje rodove.

V kulturnem programu so sodelovali mladi člani glasbene skupine Amaterji iz Rakulika, ljudska pesnica Ana Horvat ter govornika Branka Černigoj in Dušan Malnaršič. Slednji je orisal protifašistično delovanje družine Dolenc iz Čermelic (nekdanje naselje blizu Sajevč), iz katere je izhajala tigrovska trojka: Jakob, Jože in Ivanka. Jože je padel v nanoški bitki, Ivanka je umrla v zloglasnem taborišču v Rižarni, medtem ko je Jakob preživel grozljivo trpljenje v fašističnih zaporih, kar mu je pustilo trajne posledice. Dušan Malnaršič, njihov nečak, se je po večletnih raziskavah o družini Dolenc (katere domačijo so Italijani požgali jeseni leta 1942), zahvalil za vpis imen Jožeta in Ivanke k žrtvam fašizma na spomenik v Sajevčah.

Ana Horvat

Begunje:

Kljub zahtevnim covidnim časom smo se člani KO ZB Slivnica - Hoče odločili, da izvedemo izlet v Begunje, kraj, ki spominja in opominja na trpljenje ljudi med drugo svetovno vojno na Gorenjskem.

Z avtobusom smo se 22. septembra v zgodnjih jutranjih urah iz Slivnice podali na pot. V Begunjah nas je pred Muzejem talcev pričakal vodnik, ki nas je popeljal skozi prostore muzeja. Stavba je med drugo svetovno vojno služila kot gestapovski zapor. Nemški okupator je graščino takoj po okupaciji obdal

z bunkerji in jo uporabil najprej kot zbirni zapor za aretirane, namenjene za izselitev, pozneje pa kot osrednji zapor za policijske preiskovalce. Ker je v prvih mesecih okupacije zlasti na Gorenjskem izbruhnil močan odpor proti okupatorju, se je objekt spremenil v osrednji zapor za sodelavce odporniškega gibanja.

V času vojne je bilo v begunjski graščini zaprtih 11.477 ljudi, od tega 562 dvakrat ali več. Večinoma so to bili Gorenjci, med zaporniki je bilo 9196 moških in 2281 žensk. Številni so bili odpeljani v koncentracijska taborišča, predvsem v Dachau in Mauthausen.

Zapori v gradu so bili prizorišča trpljenja in smrti, saj je okupator kot eno izmed najhujših metod proti uporniškemu bojevanju uvedel tudi usmrtitve talcev. Usmrčenih je bilo okoli 900 ljudi, skoraj polovica vseh že leta 1942. Po grozovitih letih vojne je 4. maja 1945 partizanski Kokrški odred zavzel begunjske zapore. Osvobojenih je bilo 632 jetnikov.

V Muzeju talcev, ki je kulturni spomenik državnega pomena, so ohranjeni in razstavljeni zapisi jetnikov na stenah celic in okupatorjevi razglasi o streljanju talcev. V parku in bližnji dolini Drage je urejeno grobišče talcev, kjer smo prižgali svečke spomina.

Po ogledu Muzeja talcev smo se za kratek čas ustavili tudi v Poljčah, kjer je leta 1990 padla odločitev o referendumu za samostojno Slovenijo. V Begunjah smo se ustavili še v muzeju Avsenik, ki prikazuje veseli del slovenske zgodovine. Ogledali smo si film o nastanku in razvoju ansambla Avsenik ter zbirko plošč in fotografij. Po ogledu smo se zapeljali do Tržiča, mesta, ki je neločljivo povezano s čevljarstvom in izdelavo čevljev. Ogledali smo si Usnjarski muzej, ki ima zanimivo zbirko usnjarskih izdelkov, predstavljena pa je tudi zgodovina smuči. Naše jesensko druženje je prijetno popestrila skupina DU Hoče Samotarji, njeni člani so namreč naši stalni spremljevalci in nas navdušujejo s partizansko pesmijo.

Boris Demšič

Podnanos, Nanos:

V mrazu in močni burji smo se člani ZZB Koper 5. marca zbrali v Podnanosu, da počastimo strahotni boj naših partizanov in spomin na narodnega heroja Janka Premrla - Vojka. Pred spomenik smo položili venec rož in imeli kratek nagovor.

Nato smo se peš podali proti Nanosu čez Konja do Abrama, kjer stoji spomenik vsem padlim partizanom, ki so se 18. aprila 1942 bojevali v hudi bitki proti italijanskemu okupatorju. V napadu je sodelovalo 800 italijanskih dobro oboroženih vojakov s specialnim alpinskim bataljonom, ki je bil izurjen za bojevanje v visokem gorovju. Naših partizanov pa je bilo samo 54, razdeljeni so bili v tri skupine. Eni skupini je poveljeval Janko Premrl - Vojko. Bitka se je začela zjutraj ob 5.30 in je trajala do poznega popoldneva.

V tem boju je padlo deset partizanov, enajst jih je bilo ranjenih, devet zajetih partizanov pa so italijanski fašisti v Rimu obsodili na smrt. Nanoška bitka je odmevala daleč naokoli, saj so o njej pisali tudi italijanski časopisi. Primorcem in Slovencem pa je dala pobudo in zanos, da so se ljudje po nanoški bitki še hitreje vključevali v narodnoosvobodilni boj in partizanske vrste ter k splošnemu uporu proti sovražniku.

Vsem tem junakom, ki so se hrabro borili in padli za našo svobodo, smo pred spomenik položili rože, imeli govor in se jim poklonili ter obljubili, da se jih bomo radi in vedno spominjali.

Ivan Zorč, foto: Milan Božič

Morsko:

V tem kraju nedaleč od Kanala so 29. januarja pri spomeniku, posvečenem zgodovinskemu pohodu v Benečijo, počastili ta pomembni dogodek. 31. januarja 1944 je namreč XXX. divizija IX. korpusa narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije prebila sovražnikovo obrambo na Soči in v bojih s fašističnim

V SLIKI IN BESEDI

in nacističnim okupatorjem razplamtela narodnoosvobodilni boj v Benečiji in Furlaniji.

Martina Peršič

Gračnica:

13. februarja smo se člani ZB NOB, veteranskih organizacij, pohodniki svojci in domačini zbrali na proslavi v Gračnici pri Rimskih Toplicah, da počastimo spomin na 12. februarja 1944 padlega Ilijo Badovinca, komandanta 1. bataljona Šercerjeve brigade XIV. divizije in spomin na »živi zid« 20–25 otrok, ki ga je okupator uporabil za svoj preboj in obrambo pred partizani. V tem živem zidu otrok je en otrok žal umrl (13-letni Ivan Lapornik), kar nekaj pa jih je bilo ranjenih.

Lepo izvedena proslava, ki jo vsako leto pripravi Društvo za ohranjanje spomina na pohod XIV. Divizije, je potekala pred številnim občinstvom. Še posebno so jo popestrili glasbenica Marjetka Popovski, govor Milana Gorjanca in zaključne besede Andreja Mavrija. Pomembno težo tej proslavi pa vsako leto dajo tudi številni praporščaki in pohodniki pohoda po poteh XIV. divizije.

Brane Feldin

Koper:

Ob slovenskem kulturnem prazniku 8. februarja se v Kopru spomnimo tudi junaškega boja Komande mesta Koper in herojske smrti njenega komandanta Franca Planinca - Frenka. Ta partizanski junak si je upal stopiti še korak dlje kakor Prešernov Črtomir, ki je svojim soborcem pred zadnjo bitko za vero in postave svojega naroda rekel:

»Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi.«

Frenk si je za razliko od Črtomirja raje izbral junaško smrt kakor pa to, kar bi se mu zgodilo v tržaških mučilnicah ali Rižarni, in si je s svojim zadnjim nabojem vzel življenje. To herojstvo mu je nato priznal celo poveljnik nemških enot, saj je ukazal, da mrtvemu partizanskemu komandantu postavijo častno stražo. Marsikaj se je spremenilo do današnjih dni, ko naši domači častilci izdajstva in kolaboracije pljuvajo po takih narodnih junakih.

Zaradi epidemije covida letos velike tradicionalne slovesnosti v Borštu nad Koprom ni bilo, ampak le kratki komemoraciji v Grapi, kjer je bil nekoč bunker, danes pa je le spominsko obeležje, in v vasi pred spominsko ploščo padlim domačinom. Se pa je na tradicionalnem pohodu koprskega planinskega društva in našega združenja borcev, ki so se jim pridružili tudi prijatelji iz Ajdovščine, zbralo več kot 70 pohodnikov. Več o tem zadnjem boju je pohodnikom povedal Julijan Torkar. Napadalcev je bilo 500, partizanov le šest, a vzdržali so polnih devet ur.

Čast junakom pa je s svojo častno stražo izkazala tudi enota 430. mornariškega divizijona slovenske vojske v Ankaranu. Njen poveljnik Bogomir Tomažič je pred položitvijo venca na spominsko obeležje v Grapi v kratkem nagovoru posebej opozoril na pomen zavedanja narodovih korenin. Pomen ohranjanja ponosnega spomina na naše borce je poudaril tudi Vojko Vodopivec, ki vodi sedanje koprsko združenje protifašistov in borcev.

Na povezavo narodnoosvobodilnega boja z izročilom našega največjega pesnika Franceta Prešerna, čigar dan smrti je za slovenski praznik razglasila že naša partizanska vojska, je v nadaljevanju opozorila tudi Liljana Bellina z recitacijo Prešernove Zdravljice in spominom na stoto obletnico rojstva največjega partizanskega pesnika, Karla Destovnika - Kajuha, ki je padel pod streli domačega kolaboracionista na pragu svobode februarja 1944, dva tedna po Fenku.

Zdaj veter še vedno raznaša besede borcev in njihovih pesnikov, česar pa nihče več ne more zaustaviti:

»Lepo je, veš, mama, lepo je živeti,
toda, za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti!«

Miloš Ivančič

Oklo:

26. februarja so se po dvoletni prekinitvi zaradi epidemije covida na Oklem pri Ihanu spet zbrali številni člani domžalskega in sosednjih združenj borcev za vrednote NOB, da bi se poklonili spominu na 72 padlih borcev Kamniško-zasavske čete, mobilizirancev in članov okrožnih forumov Kamniško-litijskega okrožja. 24. februarja 1944 so jih po izdaji, ki ni bila niti med vojno niti po njej raziskana, v tem malem zaselku pobili gestapovci, žandarji in raztrganci.

Na spominski slovesnosti ob 78. obletnici tragedije na Oklem pri Ihanu je zbranim govoril dr. Martin Premk, član predsedstva ZZB NOB Slovenije. V kulturnem programu so sodelovali Moški pevski zbor Radomlje, pevka Nataša Loborec in igralec Brane Grubar.

Po slovesnosti so se udeleženci na bližnjih Dobovljah zbrali na tovariškem srečanju, kakršno so pogrešali že dalj časa. Na slovesnosti in druženju so se jim pridružile tudi pohodnice iz Šmarja pri Jelšah, ki so na slovesnost prišle iz Jevnice, pa tudi nekateri drugi pohodniki, ki so prišli iz Domžal, Doba in Moravč. Upamo, da se bomo prihodnje leto lahko spet srečali.

Franci Gerbec

Poljčane:

O »darilu« župana občine Poljčane je bilo že ogromno napisanega. Številni Poljčani pa tudi ljudje od drugod, ki župana poznajo, so začudeni nad njegovo negativno energijo in besom glede partizanskih imen ulic v Poljčanah. Zanimivo je njegovo mnenje o poimenovanju ulic v februarski številki Panorame

v letu 2021, ko poudarja postopek preimenovanja ulic, upoštevanje mnenja prebivalcev. V resnici pa je bilo zelo malo od tega uresničeno. Ni bilo javne razprave, bil je samo dopis z datumom 31. avgust 2021, na podlagi katerega bi naj bili podani predlogi za preimenovanje ulic. Občinski svet Občine Poljčane je 19. januarja letos potrdil predlog Komisije o preimenovanju ulic, pri čemer pa ni bilo upoštevano mnenje približno 80 odstotkov prebivalcev Ulice Prekomorskih brigad, da so proti preimenovanju ulice.

V obdobju 1980–1985 se je začel postopek urejanja naselja Poljčane in Zgornje Poljčane. Takratni Svet KS Poljčane je na predlog krajanov izvedel imenovanje ulic. Upoštevano je bilo mnenje krajanov, da so poimenovali ulice z imeni brigad, v katerih so se borili Poljčančani in nekateri tudi padli. Zapisnikov sej takratnega Sveta KS Poljčane ni več, saj jih je v samostojni Sloveniji dal uničiti predsednik KS Alojz Vezjak ob asistenci tajnika Marjana Goloba.

Pobudniki in podporniki preimenovanja ulic v Poljčanah so Stane Kovačič, Mirko Slatenšek in Peter Turin. Stane Kovačič po očetovi strani izvira iz Lesičnega na Kozjanskem. Starega očeta Franca Kovačiča so Nemci septembra 1942 aretirali zaradi sodelovanja z OF ter ga v mariborskem zaporu oktobra 1942 ustrelili, družino pa izselili v taborišče, iz katerega so se vrnili leta 1944, nakar so znova sodelovali v OF. Oče Mirka Slatenška, Mirko, je bil borec NOB in je član borčevske organizacije. Oče Petra Turina je borec s spomenico, njegov stric je padel na Dednem Vrhu pri Makolah, njegov nečak Peter pa je vsako leto soorganizator spominske slovesnosti. Peter Turin je tudi član predsedstva OZVVS Slov. Bistrica in ZČS Slovenije.

Sprašujemo se, kako bodo pobudniki in podporniki preimenovanja ulic ponosno hodili po Poljčanah ter ob 1. novembru nosili cvetje in prižigali sveče pri spomeniku NOB v Poljčanah z mislimi na »darilo« ob 30. obletnici osamosvojitve Slovenije.

Karl Mali

Stranice:

V Stranicah pri grobu talcev je 12. februarja potekala spominska slovesnost v čast frankolovskih žrtev. Na prireditvi so bili zbrani predsednik države Borut Pahor, predstavniki občin, ZB NOB, svojci pomorjenih žrtev in predstavniki veteranskih organizacij. Ob grob smo položili vence in cvetje. S slovesnostjo smo se spomnili pred 77 leti storjenega enega izmed najhujših zločinov nad civilisti med vojno v Sloveniji, ko je nemški okupator 12. februarja 1945 pobil talce. Zločin je storil zaradi maščevanja za partizansko zasedo v soteski Tesno, v kateri je 2. februarja 1945 padel eden najpomembnejših nacističnih funkcionarjev, Adolf Dorfmaister. Iz mariborskih, celjskih in trboveljskih zaporov so nacisti zbrali sto talcev in jih 99 obesili na jablane, enega pa so ustrelili.

Že kot otrok sem hodil na te prireditve, saj v grobu počivajo krajani iz naše soseske. Toda letos me je zmotilo nekaj, kar si zasluži resno obrazložitev, ne samo meni, ki sem jo dobil, ampak tudi drugim. In za kaj gre? Z obeh spomenikov je bila odstranjena rdeča zvezda.

Brane Feldin

OBLETNICA *60 let spomenika v Gradcu*

Sabotaže ustaške emigracije

1. novembra lani je minilo 60 let od slovesnosti ob odkritju spomenika žrtvam nacizma na graškem pokopališču. Člani OO borcev za vrednote NOB Oplotnica se redno udeležujemo spominske slovesnosti v Gradcu. Ob počastitvi žrtev nacizma, ki so tu našle svoje poslednje počivališče, je za nas pomemben še podatek, da so v daljnem letu 1961 ta veličastni spomenik izdelali naši domačini, Oplotničani, Cezlačani, delavci takrat mogočne Granitne industrije Oplotnica. V Cezlaku, vasici pod obronki južnega Pohorja, je po vojni vihri na vso moč deloval kamnolom. 550 delavcev je Granitna industrija Oplotnica zaposlovala, v pretežni meri za izdelavo kock, monumentalnih spomenikov, poslovnih stavb in tudi protokolarnih objektov.

1. avgusta 1961 je takratni direktor kamnoloma Milan Ivanuša, domačin, delavcem predstavil projekt. Seznanil jih je z datumom odkritja spomenika. Pred tem je bil sklenjen dogovor med sosednjima državama, saj je za zemeljska temeljna dela na pokopališču poskrbelo avstrijsko gradbeno podjetje. Avstrija je poskrbela tudi za stroje in dvigala, ki so jih potrebovali za sestavo oboka in dvig stebra. Oplotniškim kamnosekom se je predstavil projektant, arhitekt Boris Kobe, ki jih je redno nadziral in sodeloval pri sestavi in postavitvi. Kar trikrat na teden je prihajal v Gradec. Obok spomenika, kakršnega vidimo danes, je sestavljen iz segmentov, te so posamič izdelali po šablonah v Cezlaku in jih s tovornjaki Intereurope vozili v Gradec. V kamnolomu so vgravirali in pozlatili vseh 2516 imen žrtev. Tovornjaki so na pokopališče hkrati pripeljali 20 kosov elementov. Tam je na material čakalo šest cezlaških kamnosekov, ki so bili na »sezonskem« delu v Gradcu polne tri mesece. Živeli so v mladinskem domu nedaleč od železniške postaje. Delali so vse dneve, tudi v noč, prav tako so delali nadure delavci v Cezlaku. Nič ni bilo pretežko. Kamnoseki v Gradcu so se prehranjevali v gostišču. Imeli so dobre, prijateljske odnose z avstrijskimi gradbenimi delavci, pa tudi mestna oblast je z naklonjenostjo spremljala njihovo delo. Kamnoseka, ki sta delala na gradbišču v Gradcu, sta pojasnila, da so bili osnovni robniki različno dolgi, zgornja in stranska ploskev pa polirana. Položili so jih na tloris spomenika. Armatura je bila železna, nanjo so natikali granitne segmente, ki so imeli zvrtane luknje. Zadnji sklepnik je povezal levo in desno stran oboka. Začetni element je bil širok 80 centimetrov, v sklepu pa 40 centimetrov. Med elemente so ob sestavljanju vstavili pet centimetrov debele svinčene trakove, da je bil stik mehkejši. Ob koncu del sta opaž razdirala moja sogovornika. Spominjata se, da so bili vsi, tudi arhitekt, na trnih, koliko se bo posedel obok. Arhitekt je računal na štiri milimetre, v resnici pa se je posedel za sedem milimetrov. Vse se je izteklo, kot se je moralo.

Povprašala sem po nevšečnostih pri delu. Nobenih nezgod ni bilo, nihče se ni poškodoval, nobena napaka se ni pojavila. Žal pa so doživeli sabotažo, in to dvakrat. Delavci so bili pred odhodom na delovišče opozorjeni na morebitne provokacije, zato so bili dovolj pozorni in so pravočasno in uspešno ukrepali. Na gradbišče so prihajali hrvaško govoreči neznanci in jih žalili ter nasprotovali gradnji. Kamnoseki so pravilno predvidevali, da gre za hrvaško ustaško emigracijo, kar se je pozneje izkazalo za resnico. Ponoči so jim namerno preklopili električni tok, in ko je delavec zjutraj vklopil stikalo, ga je začelo tresti. Prisebni sodelavec je prekinil dotok elektrike. Drugič so jim na leseni ograji, ki so jo postavili pri postavitvi obeliska, prežagali dva pokončna stebra. Zadevo so delavci predali avstrijski žandarmeriji.

Kamnoseki v Gradcu, delavci v Cezlaku in vsi odgovorni so delo opravili pravočasno – do odkritja 1. novembra 1961 ob 11. uri, pa čeprav so še zjutraj ob peti uri polagali zadnje ploščice.

Slovesnosti se je udeležilo več kot 5000 obiskovalcev. Slovensko delegacijo je vodil Franc Leskovšek - Luka. Ta se je pogovarjal s kamnoseki in jih pohvalil za opravljeno delo. Sicer pa so bili delavci, cezlaški in avstrijski, med povabljenci na pogostitvi po slovesnosti ob odkritju. Na njej so se zbrale delegacije enajstih11 držav, od koder so izvirale žrtve nacističnega nasilja. Njihova imena so v pohorski tonalit vklesana v spomin in opomin novim rodovom.

Pa spomenik? Leta 1970 je bil deležen prvega čiščenja. Ves teden so mu kar ročno z zidarsko lopatico čistili fuge. Delo so opravili isti cezlaški delavci. Te podatke sta predstavila kamnoseka iz Oplotnice, ki ju je zgodba iz leta 1961 prepričala, da je mogoče zgledno sodelovanje. In to je bilo ob tem projektu vsekakor odlično in uspešno.

Maja Valenčak

JUBILEJI

100 let
Dragutina Vlašića

Dragutin Vlašić se je rodil 8. februarja 1922 na Hrvaškem v Cerniku, v kraju Grobniščina. Mlada leta je v delavski družini s starejšim bratom preživljal z različnimi deli na revni zemlji. Oče je nekaj let delal v rudnikih v Ameriki, a mu je ves zasluženi denar, naložen v banki, pred začetkom druge svetovne vojne propadel. Svetla točka je bila za Dragutina igranje nogometa od ustanovitve Nogometnega kluba Grobničan v letu pred drugo svetovno vojno.

Ob začetku vojne, ko je okupatorska italijanska vojska zasedla Reko, se je s fanti iz več vasi pozimi leta 1941 pridružil partizanski enoti Tuhobić. Med osvobodilnimi operacijami na poti Karlovac–Zagreb so ga v vlaku prijeli nemški vojaki in ga z drugimi ujetimi zaprli v zagrebški zapor. Po nekaj tednih je s pomočjo zagrebške ilegalne organizacije pobegnil iz ujetništva. Po navodilih in zvezah so ga napotili v operativno hrvaško 13. proletarsko brigado Rade Končar.

Njegova partizanska pot se je nadaljevala na območju Karlovca in Žumberaka, veliko enot pa je šlo na Banijo in nato v Bosno. Ob desantu na Drvar in Tita je z enoto varoval umik Tita na Vis. Nato so nadaljevali premik proti Črni gori preko Uba in ob Drini so se napotili osvobajat Beograd. Skupaj z Rdečo armado so prebili sremsko fronto, nato so osvobajali Zagreb, Rdeča armada pa je napredovala na Madžarsko. Zatem so osvobodili Ljubljano in nato odšli proti Primorski osvobajat Trst.

V času osvobodilne borbe je Dragutin imel že oficirski čin. Na artilerijskemu področju se je šolal in usposabljal na oficirski šoli v Zagrebu. Po vojni je kot operativni oficir služboval tudi v Kranju. Ta je spoznal svojo bodočo ženo Sonjo, s katero sta se poročila v Sežani. Imela sta hčer Draguško, rojeno v Prestranku, in sina Miroslava, rojenega v Zagrebu. Službena pot je družino vodila v Delnice in Čuprijo ter nazadnje v Prizren, kjer se je Dragutin tudi upokojil kot komandant artilerijskega bataljona s činom podpolkovnika. Ob upokojitvi se je družina leta 1964 preselila v Kranj.

Miroslav Vlašič

99 let
Leopolda Tomana - Davorina

V decembru lani smo člani Zveze borcev za vrednote NOB občine Žirovnica obiskali svoje člane, starejše od 80 let. Zaželeli smo jim vse dobro v letu 2022, predvsem pa da bi jim zdravje služilo še mnogo časa. Še posebno je bilo veselo snidenje z najstarejšim članom naše organizacije, Leopoldom Tomanom - Davorinom, ki je 28. oktobra 2021 praznoval svoj 99. rojstni dan. V prijetnem klepetu je ob hčeri Danici obudil spomine na mlada leta in delo na domačiji.

Izhaja iz zavedne slovenske družine, po domače pri Beravsovih na Bregu, ki je bila med vojno partizanska. Kot mlad fant je sodeloval v Sokolskem društvu Žirovnica – Breznica, v katerem si je izoblikoval svoj pogled na svet. 29. marca 1943 je bil kot 19 let star fant mobiliziran v nemško vojsko. V Lescah pobegnil z vlaka in se še isti dan pridružil partizanom Gorenjskega odreda na Jelovici. Partizanil je v Prešernovi, Šercerjevi in Kosovelovi brigadi ter v Kokrškem odredu.

Po vojni je do upokojitve delal v Železarni Jesenice. Bil je tudi družbeno dejaven in med ustanovnimi člani lovskega društva Stol Žirovnica, več kot 60 let pa je tudi čebelar. Za svoje partizanstvo in aktivno delo po vojni je prejel dve državni odlikovanji in priznanji Kokrškega odreda in Šercerjeve brigade.

Ob snidenju sem mu v imenu občinske organizacije ZB za vrednote NOB Žirovnica in v imenu Socialnih demokratov Žirovnica voščil vse dobro v novem letu, predvsem pa da bi bil zdrav in še naprej tako optimističen, dobre volje in pozitivnega mišljenja.

Ciril Čiro Dolar

PESEM

Težko vprašanje

Ko sva pravljico o zmajih končala,
da bi še o drugih rečeh pokramljala,
si me večer za večerom spraševal:
»Mamica, a ne bo več vojne?«

Veš, sin moj, težko je uganiti
takšne reči, še zlasti zato, ker po svetu
na koncih sto teče kri in gori,
vojaška smrt pa tudi otroke mori.

A zate, ko si bil majhen,
sem si vedno izmislila
kakšne lepe laži in ti rekla:
»Ne bo je, ne, zdaj pa lepo mirno spi!«

Maca Jogan

KNJIGA *Pri založbi Beletrina*

Trojno poslanstvo profesorja Urbana

Na obletnico rojstva – 21. februarja bi dopolnil 107 let – so pri založbi Beletrina posthumno izšli avtentični zapisi in spomini dr. Antona Vratuše z naslovom ***Trojno poslanstvo profesorja Urbana***. Dr. Vratuša (1915–2017) je bil politik, znanstvenik, član SAZU, diplomat, publicist in borec v narodnoosvobodilnem boju, med drugim tudi podpredsednik jugoslovanskega zveznega in predsednik slovenskega izvršnega sveta. Predvsem pa je bil zelo plodovit pisec, vendar svojega zadnjega dela, spominov na leti 1943 in 1944, ki jih je kot predstavnik OF in KPS preživel med člani italijanskih komunistov, sam ni dokončal. To delo je opravil zgodovinar dr. Sandi Volk, spremno besedo v knjigi pa je prispeval akademik in zgodovinar dr. Jože Pirjevec. Knjigo so na obletnico avtorjevega rojstva predstavili v Murski Soboti, nekaj dni zatem pa še v Ljubljani. Da je obsežno delo zagledalo luč sveta, gre zahvala tudi Ustanovi dr. Šiftarjeva fundacija in Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Knjiga Trojno poslanstvo

Ljubljanska predstavitev knjige je bila v Atriju ZRC SAZU.

Leta 1915 na Dolnjih Slavečih v občini Grad na Goričkem rojeni Vratuša je diplomiral na oddelku za slavistiko Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer je leta 1941 tudi doktoriral. V tem času pa je bil tudi dejaven član slavističnega seminarja. V narodnoosvobodilni boj se je vključil že leta 1941, februarja leta 1942 so ga v Ljubljani aretirali Italijani in ga poslali v taborišče Gonars, od tam pa v Trbiž, Padovo in nazadnje na Rab. Tam se je takoj vključil v tajno organizacijo slovenske OF, ki je še pred kapitulacijo Italije organizirala taboriščnike v ilegalne vojaške enote. Bil je namestnik komandanta Rabske brigade, s katero je septembra leta 1943 prispel na Mašun. Od tam naj bi se vrnil v rodno Prekmurje in nadaljeval svoje revolucionarno delovanje, a se je obrnilo drugače.

Med italijanske komuniste

»Prav tedaj so italijanski garibaldinci iskali zvezo z glavnim štabom in v Slovenijo so poslali dva svoja odposlanca. Ker je Boris Kraigher, s katerim sva se poznala še iz Ljubljane in je bil tedaj politični komisar glavnega štaba, vedel, da solidno govorim italijansko, je odločitev padla name. Odšel sem do Bača pri Knežaku, kjer sta delovala aktivista OF Tončka in Albert Tomšič, ki sta mi priskrbela lažne dokumente, pa sem šel na pot,« je pripovedoval dr. Vratuša leta 2012 v pogovoru za Svobodno misel. A pot ni bila preprosta, povsod je prežala nevarnost, vendar je srečno prispel najprej do Vincenze in nato do Milana, kjer se je srečal z Luigijem Longom Gallo, Pietrom Secchijem in Umbertom Massolom Quinto, glavnimi funkcionarji italijanske KP za severno Italijo. Longo je bil tudi glavni komandant garibaldincev in namestnik komandanta Korpusa prostovoljcev svobode, koalicijske italijanske odporniške vojske.

Na vprašanje, kako mu je uspelo pridobiti zaupanje vodilnih italijanskih komunistov, je Anton Vratuša v pogovoru priznal, da ni bilo preprosto. Ko se je končno srečal z omenjenimi funkcionarji, so od njega zahtevali, da pridobi osebni podpis Luke Leskovška, in kljub nevarnosti se je odpravil nazaj na Mašun, kamor je prispel prav v dneh, ko je bilo napadeno Kočevje. »Nekaj dolgih dni sem kolovratil od Primorske do Kočevskega roga in nazaj, da sem končno v Gornji Trebuši ujel Leskovška in dobil njegov podpis ter se vrnil v Italijo.« Tam je nato do konca sodelovanja opravljal kar trojno dolžnost: bil je predstavnik OF slovenskega naroda pri Komiteju za nacionalno osvoboditev za severno Italijo ter glavnega štaba NOV in PO Slovenije pri Komandi garibaldincev in Korpusu prostovoljcev svobode v Milanu in oseba za zvezo med CK ZKS in CK KPI za okupirano severno Italijo. Imel je tudi različna imena, s katerimi se je predstavljal. »Pri CLNAI in Korpusu prostovoljcev so me poznali kot profesorja Urbana, pri CK KPI kot Roberta v Furlaniji kot Vrana.« Njegovega pravega imena ni vedel nihče.

To sodelovanje se je razrahljalo na slovensko pobudo, razlog pa je bil v tem, da so Italijani nasprotovali objavi vključitve slovenske Primorske v matično Slovenijo in Jugoslavijo, do česar je prišlo oktobra 1944. Sam Vratuša je menil, da sodelovanje med glavnim štabom NOV Slovenije in italijanskimi partizani še vedno ni dovolj zgodovinsko ovrednoteno. Zato se je lotil pisanja knjige. »To je dolg vsem tovarišem, s katerimi sem sodeloval,« je dejal v omenjenem intervjuju in dodal, da je minilo toliko časa, da je mogoče te dogodke objektivno zgodovinsko ovrednotiti. Eden od razlogov za pisanje je videl tudi v tem, da »na italijanski strani ne prenehajo očitki, natolcevanja in laži o slovenskih barbarih, ki so po njihovem mnenju metali Italijane v fojbe samo zato, ker so bili Italijani. Čas bi bil, da se ustanovi mednarodna slovensko-hrvaško-italijansko-nemška komisija in se pod mednarodnim nadzorom končno odprejo kraške jame – fojbe za območje Istre in Julijske krajine. Naj se vse razčisti, nato pa naj se s spoštljivostjo do umrlih opravi pokop. Tako bi ustavili krakanje krokarjev, za oba sosednja naroda pa ustvarili možnosti za boljše sosedstvo,« je bil prepričan.

Tudi knjiga o Rabski brigadi

Leta 1998 je Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije izdalo Vratuševo knjigo z naslovom *Iz verig v svobodo: Rabska brigada*, v kateri opisuje razmere v koncentracijskem taborišču Rab, posebej se osredotoča na komandanta taborišča, karabinjerskega podpolkovnika Vincenza Cuiulija, ter opisuje razmere, ki so pripeljale do ustanovitve brigade, ki je po kapitulaciji Italije osvobodila taborišče Kampor na Rabu. Leta 2011 je napisal še knjigo o Rabski brigadi v italijanščini z naslovom Della catene alla liberta (Iz okov v svobodo). Knjiga je izšla pri založbi Kappa Vu sas v Vidmu, nastala pa je v sodelovanju z zgodovinarjem Sandijem Volkom z odseka za zgodovino Narodne in študijske knjižnice v Trstu ter italijansko zgodovinarko Aleksandro Kersevan iz Vidma.

Jožica Hribar, foto: Matej Pušnik

PREJELI SMO

Andrejevo pismo

Njegova ekscelenca, gospod predsednik Italijanske republike! Preden si boste naslednjič dovolili razlagati svojim sodržavljanom, kakšne krivice so jim bile prizadejane, nam Slovencem pa groziti z revanšizmom, vam priporočam, da se prepričate, da Slovenci nismo sami Pahorji. Nekaj nas je takih, ki se pišemo drugače. Naš Pahor je po naključju tudi naš predsednik in le on je sposoben, da vas ponižno vodi za rokco po kraških gmajnah in vam

Taborišče na Rabu

skesano priznava našo ponižnost, krutost in slovanski barbarizem. Ampak to je le on. Jaz bi vas vodil za kravatelc od Raba do Gonarsa, od Gramozne jame do drugih strelišč talcev, od požgane vasi do požgane vasi na Notranjskem in Dolenjskem.

Pa še to bi vam rad povedal, gospod predsednik Matarella: nehajte se sprenevedati o vaših ezulih! Nobenih izgnancev, pregnancev in beguncev ni bilo. Bili so optanti. Vsi so imeli izbiro, ali Italija ali Jugoslavija. Veliko se jih je odločilo za Italijo, na žalost. Zdaj pa svojim ljudem lažete, ker jim govorite o pregnancih. K pregnancem pa prištevate tudi karabinjerje, financarje, logarje, učitelje, železniške in druge uslužbence, občinske uradnike in vse druge fašizmu naklonjene plačance, ki ste jih 25 let naseljevali v naše kraje, da bi pomagali potujčiti naše ljudi. Teh ni bilo malo in število vaših ezulov bi se močno spremenilo, če bi te prisilno naseljene ezule odšteli. Sicer pa so pretežno vsi zgoraj imenovani pobegnili iz naših krajev že po razpadu fašizma, julija 1943, pred razpadom Italije, septembra 1943, ker so bili pretežno vsi vdani fašisti.

Narod naš dokaze hrani, gospod Matarella, in jaz sem še živeči živi dokaz, saj sem vse to doživel. Hvala, pa lepe pozdrave.

Andrej Bolčina, Predmeja

Pismo predsedniku ZZB NOB Slovenije

Obračam se na vas kot nekdanji član ZZB (kar sem bil do razkola borčevske organizacije Komen) s pobudo, da ZZB v javnih medijih objavi, koliko duhovnikov je sodelovalo z OF in v narodnoosvobodilnem boju, koliko jih je sodelovalo pri oblikovanju reševanja družbenih vprašanj v nekdanji SZDL in koliko jih je bilo za svoje zasluge pri razvoju Slovenije odlikovanih z odlikovanji nekdanje skupne države. Menim, da bi bilo to nujno kot vsaj majhna protiutež stalnim ponavljanjem o terorju nad duhovniki v prejšnji državi. Zadnji tak napad je bil na televiziji RAI, izvedel ga je Franc Rode. Sam pa vem, da so bili številni duhovniki za svoje sodelovanje z OF in podporo partizanskemu bojevanju odlikovani z odlikovanji SFRJ. Posebno bi kazalo opozoriti na odlikovane duhovnike (ob slovensko-italijanski meji), ki so v času fašistične prepovedi slovenskega jezika maševali, učili verouk in vodili pevske zbore v slovenščini. Vse to je mogoče preveriti, saj je dokazljivo v arhivu Uradnega lista SFRJ.

Ta odnos Slovenije do zavednih duhovnikov je malo znan, saj tudi splet prinaša le navedbe o pritiskih in celo teroriziranju duhovščine. Kot primer navajam brata Tominec, ki sta bila oba odlikovana za sodelovanje z OF in v narodnoosvobodilnem boju. Eden najbolj znanih odlikovancev je prior pleterske kartuzije Josip Edgar Leopold Lavov, saj je bil odlikovan z redom republike z zlatim vencem, redom zaslug za narod z zlato zvezdo in redom bratstva in enotnosti z zlatim vencem.

Morda se vam bo zdela moja pobuda neumestna, a moje globoko prepričanje je, da bi morala ZZB več narediti za širšo popularizacijo posebnosti slovenskega upora proti fašizmu in nacizmu.

Branko Omerzu, Gorjansko

Pismo predsedniku RS

Spoštovani predsednik Republike Slovenije, gospod Borut Pahor, poveljnik njenih obrambnih sil. Na Vas se obračamo s prošnjo za pomoč družinam pri iskanju svojcev pripadnikov OF in NOB 1941–45, za katerih grobove se ne ve, kje so ali v katere partizanske kostnice so bili po končani vojni preneseni. Do zdaj so družine v letu 2018 in 2019 našle pet pogrešanih svojcev od iskanih desetih tako doma kot v tujini v koncentracijskih taboriščih.

Samo v Sloveniji je še približno 500 prikritih grobov borcev OF in narodnoosvobodilnega boja in na območjih jugoslovanskih držav je neznano kje pokopanih od pet do sedem tisoč borcev slovenske narodnosti. Na spomenikih mnogih partizanskih kostnic ni imen ali pa je le del imen in še za ta imena ni zagotovo, ali so tam posmrtni ostanki navedenih ljudi. Tako je na primer v Dobrniču, kjer je v grobnici 161 padlih borcev in od tega jih 160 nima imena, prepoznan en borec, ki pa ima zraven kostnice lastni grob. Prav tako je nekaj sto metrov stran na Marnicah druga kostnica s 366 neznanimi borci.

Državi Republiki Sloveniji naj se naloži, da po svoji dolžnosti primerno uredi tudi ta del svoje državotvorne zgodovine, da kot pravna naslednice Jugoslavije iz prve in druge svetovne vojne ter njene vojske kot sestavnega dela zavezniških sil ve, kje ima pokopan dobršen del svoje vojske. Za pomoč in Vaš odgovor se vam vnaprej zahvaljujemo.

Janko Veber, Rastko Plohl, Marjetka Manfreda, Janko Belin, dr. Tomaž Teropšič in Verena Berlič

NEPRESLIŠANO

Nika Kovač, **Slovenka leta in direktorica Inštituta 8. marec, 24. februarja 2022 na facebooku:**
»Danes je pred mojim faksom potekal protest proti vojni v Ukrajini. Spregovorili so študentje in študentke, ki prihajajo z vojnega območja. Dejstva so jasna: vojna bo prizadela mlade, študente, delavce in delavke. Ljudi, ki vojne nočejo. Ljudi, ki si vojne ne želijo. Ljudi, ki se prebijajo iz meseca v mesec. Ljudi, ki so kot mi. Želijo si miru. Demokracije. Dostojnega življenja.

Že celo dopoldne si dopisujem s prijatelji iz Rusije. Njihovo stališče je enako: vojne si ne želijo, to ni njihova vojna; so prestrašeni in jezni. Izražajo solidarnost. Njihov predsednik si prizadeva pridobiti podporo za vojno. Ljudje pa protestirajo. Z njim se ne strinjajo.

Vojna širi strah in nesrečo med ljudmi na obeh straneh. Vojna bo zahtevala žrtve na obeh straneh. Nihče ne bo ok. Ni pa to samo vojna Ukrajine in Rusije. Je vojna, ki je posledica vmešavanja velesil v svetovno politiko. Ameriških velesil, ki so pritiskale na spremembo pozicioniranja Ukrajine in njenega delovanja.

Vse to smo že videli. V prav tej Ameriki ljudje, kot smo mi, prav tako protestirajo proti vojni. Nočejo je. V tem trenutku je pomembno, da se oklenemo globalne solidarnosti. In se je držimo. In ne utihnemo. Gospodje, ki ustvarjajo vojne, bodo šli kmalu v pokoj. Mi pa bomo ostali.«

Lado Nikšič, **podpredsednik KO ZB NOB Besnica - Podblica, na spominski slovesnosti ob 78. obletnici požiga vasi Jamnik:**
»Jelovica je bila s svojim razgibanim terenom primerno zavetišče za organizacijo odpora proti okupatorju za velik del Gorenjske. Tu so delovali revolucionarji, med njimi poznejša narodna heroja Lojze Kebe - Štefan in Stane Žagar ter Tomo Brejc, organizator vstaje na Gorenjskem. Takrat seveda ni bilo medijev za širjenje novic, kot je to samoumevno danes. Kljub temu so se sporočila o delovanju partizanov na uporni Jelovici hitro širila. Veliko zaslug za to je imela partizanska tehnika Meta, ki je pod vodstvom Lojzeta Kebeta - Štefana, Staneta Kersnika, Vinka Hafnerja in organizatorja partizanskih tehnik in tiskarn Adolfa Ariglerja - Bodina delovala v okviru štaba 1. grupe odredov. To je bila tudi dodatna spodbuda ljudem na Gorenjskem, pa tudi po vsej Sloveniji, za upor proti okupatorju. Obenem pa je bilo življenje polno tragičnih usod deportirancev v Srbijo in Nemčijo, zapiranja ljudi po vsej Sloveniji ter streljanja talcev. In vendar je vera v zmago ljudi spodbujala, kajti še tako mogočen in krut okupatorski stroj je ranljiv in premagljiv. V ofenzivi aprila 1945 so poleg Nemcev in domobrancev sodelovali tudi drugi kvizlingi, ki so v vasi izropali še tisto živino, ki je leto poprej niso odpeljali Nemci. Jamnik je tako svobodo dočakal porušen in izčrpan. Jamničani so ne glede na to, da so jim Nemci izropali večji del premoženja, po svojih zmožnostih še naprej prehranjevali partizansko vojsko in aktiviste.«

SPOMINI *Partizanka Slavka, Francka Grudnik Povh*

»Zgodbice o junaku Pubiju«

Pubi je bil mlad, močan in zelo korajžen fant. Doma je bil iz Rečice ob Savinji. Na prvi pogled mu človek ne bi prisodil, da zna šteti dlje od dvajset, pa tudi drugače je bil bolj vihrav in slabo discipliniran. Bil je mitraljezec v drugem bataljonu Šlandrove brigade. Ta vedno lačni fant je bil vedno prvi oziroma ob umiku vedno zadnji v koloni. Imel je težko bredo, in ko so ga Nemci zasledili, je bil njihova pomembna tarča. Vendar je Pubi iz bitk vedno odhajal cel in zdrav. Bil je zelo zanimiv človek in to je nekaj kratkih zgodbic o tem velikem junaku.

Ko smo nekoč napadali nemško postojanko nekje v Spodnji Savinjski dolini, so si minerci prizadevali, da bi zaminirali postojanko, pa jim ni in ni uspelo. Pa je rekel Pubi: »Dajte meni tisti material, bom jaz naredil mino in boste videli, kako to gre.« Minerci so mu dali plastiko, iz katere je Pubi naredil precejšnjo štruco. Legel je k svoji bredi in pošteno prerešetal vse line v postojanki, nato pa skočil do postojanke in skozi okno odvrgel svojo štruco. Počakal je za vogalom, in ko je zagrmelo, je pritekel nazaj k svoji bredi in vžgal spet po njih. Postojanka je padla.

Partizanka Slavka leta 1943

Rešil kotel z močnikom

Ko smo proti jutru s 4. na 5. maj 1944 utrujeni in lačni prišli v vas Jakobski dol, smo se malo uredili in počivali. Kuharji so kuhali koruzni močnik. Ko se je zdanilo, pa je padlo povelje za takojšen umik. V tistem trenutku so Nemci že vžgali po nas. Umikali smo se proti gozdu, največ po izdolbenem kolovozu, ki nam je dajal še največ kritja. Kuharji so nameravali že kuhani močnik razliti po tleh, vendar Pubi tega ni dovolil. S svojimi pomočniki je spravil kotel z močnikom v kolovoz na mesto, ki je nudilo največ kritja, stekel še nazaj po svojo bredo in se tam utrdil. Pregledal je položaj in vžgal po Nemcih, da so se potuhnili. Tako mu je ostalo nekaj časa, da je zajel nekaj žlic močnika. Pa je spet vžgal in spet jedel ter tako držal Nemce, da niso šli za nami. Ko smo bili mi že v gozdu in smo ga lahko krili, je Pubi zgrabil kotel in ga prinesel v gozd, nato pa odšel po svojo bredo in nato še po tovarišico, ki je tam padla. To je bila obveščevalka Gozdana. Kmalu zatem so me klicali, naj grem obvezat Pubija. Kar presunilo me je, saj smo vedno trdili, da se Pubija krogla ne prime. Mislila sem si, da jo je vseeno skupil. Vendar je tudi tokrat ni. Obvezati sem mu morala močno opečeno dlan, ki pa ni bila opečena od kotla, kot smo ga pozneje še večkrat dražili, ampak od cevi njegove brede, ki je bila skoraj žareča od streljanja. Opeklina je bila huda, vendar je korajžno zdržal in dokazoval, da se ga krogla še vedno ne prime.

Smrt

Nekdo je danes med nami umrl…
Tiho, tiho oči je zaprl
in šel je od nas.
Nismo jokali za njim.
Le pest je skrčil vsak:
Nas ne podreš, sovrag!

Dušan Mevlja
(Pesmi naših borcev, 1945)

IMELI SMO LJUDI

Ivan Tarman

Ivan Tarman je bil najstarejši partizan v naši organizaciji, rojen 27. julija 1924 v Ljubljani. Imel je več imen. Domači v Šiški so ga klicali Janez, verjetno zato, ker je bil njegov oče Ivan, mama Slava pa je želela, da se natančno ve, koga kliče. Pozneje v najstniških letih, ko bi Ivan moral hoditi v srednjo šolo in se imeti lepo s sošolci, sta skupaj z očetom pristala v italijanskem zaporu v Firencah, in sicer zato, ker sta z njegovo uporniško sestro Nado delila letake Osvobodilne fronte po Ljubljani.

Po vrnitvi iz Firenc se je Ivan takoj odpravil v partizane in tam ostal do konca vojne. Bil je ponosen na to, da je bil borec 12. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade, ki se ji je pridružil v Mokronogu. Vojna in zapor sta ga zaznamovala za vse življenje. Med partizani je dobil ime Boris in tako ga je vedno klicala njegova žena Beti. Ime Boris je dobil njegov prvi sin, drugi pa ga je bil poimenovan po starem očetu, ki je bil Miha.

Njegovo pravo življenje se je začelo, ko si je ustvaril svojo družino. Takrat je bil najbolj ustvarjalen in delaven, vse zato, da bi bila družina preskrbljena. Posebno obdobje v njegovem življenju se je začelo z vnuki, takrat je dobil novo ime in vlogo: postal je deda Ivo. Rad se je spominjal svojega otroštva, mladosti, prijateljev in različnih prigod z njimi. Vedno je zelo doživeto pripovedoval o svojih zaporniških, vojnih in drugih doživetjih, vedno tako, da je poslušalca povsem prevzel. Rad si je vzel čas za zgodbe in razprave z vnuki, gledal je v prihodnost, veselil se je novih tehnologij in priložnosti.

Bil je vseskozi član Skupnosti XII. SNOUB. Zaradi upada članstva v skupnosti se je ta združila z našo občinsko organizacijo borcev za vrednote NOB Mokronog - Trebelno. Tako so vsi njeni člani postali naši člani. Zelo rad je prihajal med nas in se spominjal časov, ko se je pridružil brigadi. Vedno je strogo ločil, kaj je prav in kaj narobe. Vedno je odkrito povedal svoje mnenje in vedno je zaznal, pogosto pred drugimi, kdo je v stiski in komu je treba pomagati. In vedno je pomagal.

ZB Mokronog - Trebelno

Mirko Hrovat

V 95. letu starosti nas je zapustil tovariš Mirko Hrovat, dolgoletni član OO borcev za vrednote NOB Mokronog - Trebelno, nosilec reda za vojaške zasluge s srebrnima mečema, medalje za hrabrost in medalje zasluge za narod ter srebrne plakete ZZB za vrednote NOB Slovenije. Bil je tudi prejemnik različnih priznanj in zahval za dolgoletno delo ter ohranjanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja.

Mirko Hrovat je v narodnoosvobodilnem boju sodeloval od 25. novembra 1942 do 15. septembra 1944, nato je bil do 30. marca 1945 razporejen v Komando mesta Novo mesto in do 9. maja 1945 kot borec I. strelskega partizanskega bataljona, ki je deloval na območju Dolenjske in drugih krajev nekdanje Jugoslavije. Član ZB je postal leta 1951. Sprejet je bil v policijski šoli v Begunjah na Gorenjskem. Kot član ZB se je vključil v delovanje KO Mokronog, in sicer od leta 1955. V KO ZB Mokronog je najprej deloval kot član in se vseskozi udeleževal raznih akcij ZB ter pri tem sodeloval z raznimi organizacijami in društvi v krajevni skupnosti. Kmalu po prihodu v Mokronog je bil izvoljen za tajnika ZB, po letu 1984 pa je prevzel vodenje KO ZB Mokronog vse do leta 2005.

Kot predsednik krajevne organizacije je skupaj s svojimi člani in ob sodelovanju s takratno krajevno skupnostjo redno skrbel za vzdrževanje spomenikov in drugih obeležij, ki zaznamujejo pomembne dogodke med narodnoosvobodilnim bojem. V času njegovega vodenja krajevne organizacije je skupaj s člani občinskega odbora ZZB NOB Trebnje organiziral prestavitev spomenika padlim borcem in aktivistom z mokronoškega gradu na prostor pred občino, kjer še zdaj stoji. Prav tako je leta 1987 organiziral obnovo spomenika v spomin Milanu Majcnu, saj se je spomenik iz do zdaj neznanih razlogov prevrnil in razletel po hribu pod Pričo. Takrat je skupaj z nekaterimi člani krajevne organizacije in učenci Osnovne šole Mokronog poskrbel, da je bil spomenik ponovno postavljen na svoje mesto, zamenjani pa sta bili tudi napisna plošča in peterokraka zvezda.

S ponosom je pripovedoval zgodbe o svojem partizanskem delovanju in tudi s tem vrednote narodnoosvobodilnega boja prenašal na svoje otroke in mlade, s katerimi je delal v okviru športnih in drugih dejavnosti. S spoštovanjem je obiskoval kraje iz svoje mladosti, tudi v Dolenjskih toplicah, kjer je spomin na padle tovariše ovekovečen s temi besedami:

»V solzah navdušenja tovariš skloni glavo,
pred silnimi junaki se pokloni,
ki v smrt so za svobodo šli,
da jo uživamo mi.«

Tovariš Mirko, tudi mi sklonjenih glav žalujemo za teboj.

ZB Mokronog - Trebelno

Franci Jontes

Sredi februarja smo se na Vinici poslovili od dolgoletnega člana in predsednika KO ZZB za vrednote NOB Vinica Franca Jontesa. Rodil se je leta 1948 v Slovenj Gradcu in se v šestdesetih letih z družino preselil v Celje, kjer je živel do upokojitve.

Po končanem učiteljišču je sprva poučeval v Osnovni šoli Henina nad Jurkloštrom, nato pa je poklicno pot nadaljeval v Laškem, najprej kot tržni inšpektor, pozneje se je zaposlil v tržnem oddelku nekdanje Pivovarne Laško, kjer je ostal do upokojitve. Bil je odličen pevec in glasbenik, tudi dolgoletni član KUD France Prešeren iz Celja, na Vinici pa se je dejavno vključil v kulturno sekcijo Društva upokojencev Vinica.

Po upokojitvi in selitvi v Belo krajino leta 2007 se je vključil v delovanje krajevne organizacije ZZB za vrednote NOB Vinica, kjer smo ga takoj prepoznali kot sposobnega člana, ki je s svojim delom in predanostjo pokazal naklonjen odnos do naše polpretekle zgodovine in vrednot narodnoosvobodilnega boja. Izvoljen je bil za predsednika KO ZB Vinica, na čelu katere je ostal tri mandate. Ves čas je bil tudi

član Izvršnega odbora Združenja borcev za vrednote NOB Črnomelj ter je deloval kot član komisije za informiranje. Prispevke je objavljal tudi v lokalnih medijih, predvsem v Belokranjcu, Svobodni besedi in na družbenih omrežjih.

Tovariš Franci si je prizadeval tudi za vključevanje novih članov ter širšo prepoznavnost vrednot in programa naše organizacije. Zgledno je bilo zlasti njegovo sodelovanje z Osnovno šolo Vinica, ki je redno sodelovala pri organiziranih spominskih slovesnostih in drugih dogodkih, povezanih z narodnoosvobodilnim bojem. Prav tako se je osebno angažiral za čim večjo udeležbo članstva na spominskih in drugih slovesnostih, posvečenih narodnoosvobodilnemu boju, na lokalni, državni in mednarodni ravni. Za svoje delovanje je ob prazniku občine Črnomelj leta 2019 prejel srebrno plaketo ZZB NOB Slovenije.

Člani KO ZB Vinica bomo Francija v spominu ohranili predvsem zaradi njegovega izjemnega čuta za sočloveka, pozitivne naravnanosti v odnosih med članstvom, razvijanja solidarnosti ter posebne skrbi in pozornosti, ki ju je izkazoval do starejših in bolnih, še posebno ob praznovanjih življenjskih jubilejev. Pogrešali bomo njegovo neusahljivo voljo, ustvarjalnost in družabnost.

KO ZB Vinica

Janez Ziblar

28. januarja smo se poslovili od našega dragega člana KO ZB NOB Križe, tovariša in udeleženca narodnoosvobodilnega boja Janeza Ziblarja. Težko je bilo slovo od človeka, ki je bil poln življenjske energije, vedno dejaven, pozitiven in nasmejan. Njegove odločitve so bile drzne, zdrave, usmerjene v lepšo in boljšo prihodnost.

Rodil se je 24. septembra 1928 v tržiški družini, ki je bila znana po pekariji in frizerstvu. Obiskoval je osnovno šolo in nemško meščansko šolo. Kot najstnik je bil dejaven član mladinske organizacije in maja leta 1943 je bil sprejet v SKOJ, kjer je deloval v trojkah, katerih naloga je bila zbiranje sanitetnega materiala, nabojev, orožja, informacij o premikih okupatorja kakor tudi o nezanesljivih ljudeh. Imel je mlado in neustrašno srce. Zaradi kompromitacije skojevcev se je januarja leta 1944 odločil vstopiti v Kranjsko četo. Njegova partizanska pot se je nadaljevala v II. bataljonu udarne Prešernove brigade. Med gibanjem so ga žandarji ujeli in odpeljali v radovljiški zapor. Gestapovci so ga zasliševali in pretepali, nato pa so ga deportirali v Nemčijo na prisilno delo. Uspelo mu je pobegniti in se vrniti ter spet vstopiti v partizanske vrste Škofjeloškega odreda, od koder je bil kot kurir premeščen na komandno mesto v Kranju. Bil je tudi udeleženec zadnje velike bitke na Poreznu.

Po vojni je končal tekstilno šolo, se zaposlil v BPT Tržič in pozneje kot obratovodja v Gorenjski predilnici v Škofji Loki, kjer je bil do leta 1987, ko se je upokojil.

Njegova življenjska pot ni obmirovala. Kot član ZB je nadaljeval svoje delovanje ob spominskih slovesnostih in proslavah, posvečenih narodnoosvobodilnemu boju, sestankovanjih in druženjih. Ljubil je svojo domovino in se rekreiral po obronkih gora domačega okolja ter kegljal. Še pred letom dni je podiral zavidljivo število kegljev. Spoštovanja vredno je bilo njegovo življenje in v veselje nam je bilo druženje z njim.

Vida Ribnikar

Karel Bertok

Dan pred državnim praznikom smo izvedeli žalostno vest, da nas je zapustil tovariš Karel Bertok, partizan, eden zadnjih udeležencev narodnoosvobodilnega boja. Ni dočakal 8. februarja, ko se v Borštu vsako leto poklonimo spominu na boj Komande mesta Koper in junaško smrt njenega komandanta Franca Planinca - Frenka. Karel se je redno udeleževal te spominske slovesnosti.

Rodil se je v Bertokih 21. septembra 1925 mami Valeriji Furlanič in očetu Karlu. Za njim so osrečili družino še dve sestri in dva brata, Angelina in Luiza ter Albin in Mario. Za preživetje na kmetiji so otroci morali že zgodaj pomagati pri vseh kmečkih opravilih. Živeli so skromno in pošteno. Doma so vedno govorili v domačem, slovenskem istrskem narečju. Karel je obiskoval osnovno šolo na Pradah. Bil je deček tiste generacije, ki je morala obiskovati šolo samo v italijanskem jeziku. Zelo je bil vesel dneva, ko je izvedel za padec fašizma in kmalu zatem še za kapitulacijo Italije. Veselje ni trajalo dolgo. Namesto Italijanov so naše ozemlje okupirali Nemci. Karla so Nemci odpeljali na delo v Pulj. Tam mu je uspelo zbežati in pridružil se je partizanskemu bataljonu »Pino Budicin«, ki je imel v svojem sestavu največ italijanskih protifašistov in komunistov iz Rovinja in zahodne Istre. Zato so ga tudi imenovali Italijanski partizanski bataljon Pino Budicin, poimenovan je bil po poznejšem hrvaškem narodnem heroju.

Proti koncu vojne je bil Karlo ranjen. Zdravil se je v partizanski bolnišnici v Vinici, od koder se je po koncu vojne domov v Bertoke vrnil kar peš. Takoj zatem je vstopil v enoto narodne zaščite in v zatem se je zaposlil v takratni ljudski milici. Tam se je spoprijateljil s telefonistko na pošti Ernesto Bernardi. Usoda je hotela, da sta se zaljubila in srečno poročila. Ernesta se je z Malije nad Izolo preselila v Bertoke in povila dva sinova, Bruna in Jadrana, ki sta ju pozneje razveselila še s štirimi vnuki in petimi pravnuki.

Zaradi rahlega zdravja so Karla predčasno upokojili. Ukvarjal se je s športnim ribolovom, čebelarstvom in lahkim delom na vrtu. Zadnja leta je rad risal prizore iz narave in tudi iz vojne. Karel je bil vseskozi član našega Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper.

KO ZZB NOB Bertoki in OZ Koper

Slavka Leskovec

5. februarja nas je v 101. letu za vedno zapustila naša dolgoletna članica Zveze borcev, Krajevne organizacije Malči Belič, veteranka druge svetovne vojne, spoštovana tovarišica Slavka Leskovec.

Slavka se je rodila leta 1921 kot četrta od petih otrok v družini Glavič v vasici Hrastenice pri Polhovem Gradcu. Doma so imeli gostilno in posestvo, zato Slavki ni nikoli primanjkovalo dela. Vedno je bila delavna, vestna in marljiva.

Prišla je druga svetovna vojna in z njo težki časi. Med vojno je spoznala svojega bodočega moža Toneta, ki je imel v Hrastenicah partizansko usnjarsko delavnico. Tudi Slavka se je vključila v ilegalno delo za odpor proti okupatorju in je kot aktivistka delovala od leta 1941 do osvoboditve. Svoje delo je opravljala s predanostjo in zanosom. Zaradi ilegalnega dela je bila tudi zaprta. Po vrnitvi iz zapora pa je doživela nov pretres: požgali so jim dom. S hčerko Nado sta dobili zavetje pri sestri Francki.

Vojna je bila mimo, na vrsti je bila obnova porušene domovine. Tudi pri obnovi sta Tone in Slavka zavzeto sodelovala. Družina Leskovec se je selila po Sloveniji, najprej na Rečico ob Savinji, kjer se je rodila druga hči Zvonka. Živeli so še na Vrhniki, v Lenartu v Slovenskih goricah, Polhovem Gradcu, leta 1965 pa so se dokončno preselili na Vič, na Jamovo. Kjer koli so bivali, so stkali tudi pristna, še danes živa prijateljstva. Po osvoboditvi je Slavka delala v številnih humanitarnih organizacijah.

9. maja 2020 smo ji člani Krajevne organizacije Malči Belič v imenu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije ob 75. obletnici osvoboditve podelili priznanje v zahvalo za njeno izjemno požrtvovalno delo med drugo svetovno vojno.

Zadnjič smo se videli 1. septembra 2021, na njen stoti rojstni dan, ko

IMELI SMO LJUDI

smo jo obiskali v imenu vseh članov Krajevne organizacije Malči Belič. Oh, kako se je razveselila pisanega šopka in voščila, še bolj vesela pa je bila pogovora, ki je sledil! Obujali smo spomine na minule čase, z nasmehom na obrazu nam je pomahala v slovo …

V čast nam je, da je bila Slavka članica naše krajevne organizacije. Za njen prispevek v narodnoosvobodilnem boju in pri ohranjanju vrednot in zgodovinske resnice o tem boju smo ji iz srca hvaležni. Pogrešali jo bomo, ne bomo pa je pozabili. Zahvaljujemo se praporščaku X. SNOUB Ljubljanske, ki se je v imenu Zveze borcev Slavki poslednjič poklonil s praporom.

ZB NOB Ljubljana Vič Rudnik

V SPOMIN

Miloš Zidanšek

6. februarja 1942 je bil na Hribarjevem v boju s fašisti ubit narodni heroj, poveljnik Šercerjevega bataljona Miloš Zidanšek, drameljski rojak. Po njem so poimenovali mladinsko delovno brigado, Osnovno šolo Dramlje in pozneje klub brigadirjev v Šentjurju. Večna mu hvala in slava.

V SPOMIN *Ljudje ob Kolpi: Jože Mihelčič*

Usmrčen v Ljubljani, pokopan v okolici Trsta

Jože Mihelčič, narodni heroj, se je rodil 29. januarja 1914 v Vavpči vasi (pri Semiču). Umrl je 9. decembra 1941 na Suhem Bajerju (pri Ljubljani). Mladi semiški kmet je zelo zgodaj postal revolucionar. Z inženirjem Janezom Marentičem sta bila najpomembnejša organizatorja partijskih celic v Beli krajini in tudi udeleženca ustanovne konference Komunistične partije Slovenije na

Ujeti Jože Mihelčič

Čebinah. Jože Mihelčič je bil imenovan v CK KPS, Marentič pa v Komisijo za kmetijstvo. Zaradi svojega revolucionarnega delovanja je bil v letih 1940/1941 tudi interniran v Ivanjico.

Po razpadu Jugoslavije je kmalu odšel v ilegalo. Skrival se je pri prijateljih v Beli krajini, saj mu je znova pretilo zaprtje. S skupino somišljenikov iz okoliških vasi je skušal izvesti več diverzij, ki pa niso bile najbolj uspešne. Kmalu se je oblikovala tudi manjša skupina partizanov, ki se je poimenovala Semiška četa. Po ukazu glavnega štaba nastajajoče partizanske vojske so se skupinice iz Črnomlja, Metlike in Semiča na Smuku 30. oktobra 1941 združile v Prvo belokranjsko četo, ki je štela 30 pripadnikov. Za komandanta so izbrali Lojzeta Fabjana, Jože Mihelčič pa je postal komisar. Četa je bila ustanovljena z namenom, da odide v Posavje in z drugimi skupinami napade nemško obmejno postajo na Bučki, da bi tako ovirali izgon Slovencev v Nemčijo, Srbijo in na Hrvaško. Četi brez izkušenj in prave opreme v težkih razmerah v treh dneh ni uspelo prečkati Krke, zato se je vrnila v Belo krajino. Že med potjo na Otočec je dezertiral eden od borcev. V noči z 2. na 3. november so na Gornjih Lazah doživeli katastrofo, saj so Italijani glavnino čete, ki med prenočevanjem ni bila postavila niti straže, pobili, naslednji dan pa polovili še večino preostalih, tudi Jožeta Mihelčiča. Poleg izdaje je h katastrofi pripomogla neizkušenost, saj je četa na pohodu javno nastopala in razglašala upor po vseh vaseh ter se celo zapletla v streljanje. Konec vojne je dočakal le eden od pripadnikov te čete.

Po začetnem zasliševanju v Semiču so Jožeta odpeljali k preiskovalcem v Ljubljano, kjer so mu sodili. 6. decembra je bil obsojen na smrt. Kazen so izvršili 9. decembra. Po nekaj dneh so njegovo truplo odpeljali v okolico Trsta, da bi tako istomislečim preprečili morebitno obiskovanje groba.

Pomemben revolucionar, zdravnik in partizan je bil tudi njegov brat Lojze, v partizanih (Mostar) je padel brat Milan, brat Mirko, ki je emigriral v Avstralijo, pa se je kot pripadnik avstralske vojske boril proti Japoncem.

Za narodnega heroja je bil Jože Mihelčič razglašen 20. julija 1951, kmalu po tistem, ko se je njegov brat dr. Alojz Mihelčič vrnil z Golega otoka (v Kraljevini Jugoslaviji je bil zaprt v Lepoglavi in interniran v Bileći), svakinja (Alojzova žena) Nada Kovačič Mihelčič, pa je svojo dveletno administrativno kazen na Golem otoku še vedno služila (med vojno bila internirana v Gonarsu), saj so ji kazen še podaljšali.

Ime Jožeta Mihelčiča nosijo tudi semiško kulturno društvo in nekaj ulic v Beli krajini, spomenik pa ima tudi pred črnomaljskim kulturnim domom.

Boris Grabrijan

V METEŽU ZGODOVINE *Kurir Stanko Kozorog*

S pošto v ledeno reko Sočo

Pred letom dni smo izgubili enega najstarejših še živečih partizanov na Tolminskem, Stanka Kozoroga. Doživel je skoraj 95 let.

Pri Smaliču v Poljubinju pri Tolminu so imeli pet otrok, tretji po vrsti se je rodil Stanko. Po letih v italijanski šoli v Poljubinju je šel na Most na Soči v uk za mehanika in tam prvič sedel za volan avta in tovornjaka – le za nekaj minut, da je vozilo premaknil iz delavnice ali vanjo. Takrat je spoznal, kaj bo njegovo življenjsko vodilo: postal bo voznik – ne avta, ampak tovornjaka.

Vpoklicali so ga v italijansko vojsko in kmalu po opravljenem vojaškem stažu so ga spet vpoklicali v vojsko, saj se je začela druga svetovna vojna, vendar ne v oborožene enote, ampak v posebno enoto v južni Italiji, kamor so spravljali slovenske fante, ki jim niso zaupali orožja ali drugih vojaških nalog. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov in odšel v partizane, saj ga je vodil domoljubni klic po novi, drugačni, pravičnejši državi, kakor je bila Italija. Postal je kurir na partizanski kurirski postaji P 23 na pobočju Mrzlega vrha in vzdrževal je zvezo s kurirji postaje P 24 na drugi strani Soče, na Kolovratu. Ker so bili dogovorjeni, da enkrat prebredejo Sočo eni, drugič drugi, je večkrat pripovedoval, kako težko je bilo pozimi in ob povodnji čez vodo. Vedno sta odšla na pot dva kurirja: eden je hodil spredaj, drugi od deset do petnajst metrov za njim, da bi se vsaj eden rešil, če bi padla v sovražno zasedo. Ko je Soča narasla, sta culo s pošto stlačila v avtomobilsko zračnico, si to navezala na vrat in glavo in se potopila v mrzlo vodo. Tok ju je nesel sto ali več metrov, preden sta se prebila na drugo stran. Tam nista čutila več ne rok ne nog. In potem se je bilo treba še vrniti … Stanko je za več kot deset let preživel svojega najpogostejšega sokurirja Feliksa Žagarja iz Podklopce pri Bovcu.

Bos po snegu

Proti koncu decembra leta 1944 so ga s skupino primorskih kurirjev poslali na izobraževalni tečaj v Črnomlju. Med potjo so se komaj rešili iz sovražne obkolitve nekje na Notranjskem. Morali so se tako hitro umakniti, da se ni mogel niti obuti, zato je pet ur in pol bos hodil po snegu, preden je na neki kmetiji dobil zasilno obutev. V Beli krajini je Stanko ostal skoraj do osvoboditve in v tem času je s tečajniki sodeloval v več napadih na sovražnika, tudi na Kočevje. Le deset dni pred osvoboditvijo domovine sta se s tovarišem Zvonkom Zvodarjem iz Volč vračala proti domu na Primorskem. Skupine četnikov in drugih izdajalskih skupin ter nemške enote so se že umikale, pa bi ju kljub temu na Nanosu skoraj ujeli in vedela sta, kaj bi sledilo. Želel je videti dom, objeti mamo, ki je ni videl več kot leto dni – pa mu je rekla, naj gre hitro od doma, ker v Poljubinj vsak dan prihajajo domobranci in Nemci. Šel je v svoj nekdanji kurirski tabor v Mrzli vrh. Hodil je ves dan in v taboru utrujen legel k počitku. Naslednje jutro, prvega maja 1945, je prihitel v tabor terenec iz Zatolmina in klical, da je vojne konec, da so se Nemci in domobranci umaknili iz Tolmina. Vsi so odšli v Tolmin in navdušeno praznovali.

Vozil funkcionarje in oficirje

Po nekaj dneh so jih kot pripadnike 2. divizije KNOJ (Korpusa narodne osvoboditve Jugoslavije) napotili v Gorico, potem v Ajdovščino, Postojno in zatem so 9. maja vkorakali v osvobojeno Ljubljano. Stanka so na njegovo željo dodelili transportni enoti, vendar žal ne za voznika tovornjaka, kakor je želel, ampak za voznika osebnega avtomobila. Skoraj še celo leto je vozil avto za potrebe KNOJ, potem pa so ga demobilizirali in mu ponudili službo šoferja za potrebe UDBE. Vozil je funkcionarje in visoke oficirje po vsej Sloveniji, obenem pa sitnaril nadrejenemu, naj ga premesti k tovornjakom. Končno mu je uspelo. Premestili so ga in uresničila se je njegova dolgoletna želja.

Začasno so ga poslali v Maribor, da bi vozil material za popravilo Pohorskega dvora, kjer je imela UDBA svoj štajerski center in veliko posestvo. Ta začasnost je trajala osem let. Fantje so v prostem času hodili po sosednjih vaseh na plese in tako je spoznal svojo bodočo ženo. Le redko je v tem času prišel domov v Poljubinj. Leta 1953 sta se z ženo vrnila na Tolminsko. Zaposlil se je kot voznik osebnega avta na okraju Tolmin, kmalu pa je presedlal v novonastalo podjetje Avtoprevoz in spet vozil tovornjak. Sprva je prevažal le kredo današnje TKK Srpenice, potem drva v severno Italijo in končno je prešel v špedicijo, kar si je najbolj želel. Videl je vso Evropo, Malo Azijo, Irak, Libijo. Dobro je zaslužil. Z ženo sta si zgradila hišo v Poljubinju, kjer so doraščali trije otroci. Tudi ko je bil že zelo dolgo v pokoju, je rad sedel za volan avta in potoval v Nemčijo, kjer sta bili hčeri, ali pa po Italiji.

Pogosto je pripovedoval o tem, kaj vse je doživel med vojno, in se hudoval nad usihanjem spomina na težke in usodne dni naše zgodovine, na žrtve, trpljenje in odrekanje. Njegova življenjska sila nas je navduševala in spodbujala k ohranjevanju spomina na narodnoosvobodilni boj in njegove vrednote.

Rok Uršič

ZANIMIVOSTI *Iz tujega tiska*

Slovenski protifašist Miloš Lokar

Dnevnik Il Manifesto je objavil zgodbo slovenskega protifašista Miloša Lokarja (1921–1943), ki ni bil med pisci znamenitega evropskega manifesta na otoku Ventotene za zedinjeno in svobodno Evropo, bil pa je v skupini internirancev, ki je leta 1941 pripomogla k rojstvu tega manifesta. V svojih spominih ga omenja tudi Altinero Spinelli, ki velja za očeta manifesta z Ventoteneja.

Lokar je umrl v internaciji v kraju Reggello pri Firencah. Tam sta Gabryela Dancygier in Paola Stoppioni izdali knjigo Un filo rosso (Rdeča nit) o protifašističnih internirancih, v kateri namenjata veliko pozornost mlademu Ljubljančanu.

Lokar je pokopan v Reggellu, za njegov grob skrbi družina Reggioli, v prvi vrsti gospa Maria (stara je več kot devetdeset let), ki se še spominja mladega Slovenca. V Reggellu, kjer je bil nekaj časa interniran tudi njegov brat Saša, se je Lokar družil predvsem z bratrancem Janezom

Lokarjev grob v Regellu

Košakom, ki je bil tudi tam interniran. Košak je po vojni obiskal Reggello in prijateljeval z družino Reggioli, ki je obiskala Ljubljano. Francesco Reggioli, brat Marie in Carmele, ki je bil med okupacijo italijanski vojak v Sloveniji, je v Ljubljani zbolel, v bolnišnici pa sta ga obiskovali družini Lokar in Košak. O lepi zgodbi o prijateljstvu, ki je preseglo državne meje in strahote vojnega časa, je prvi pisal Primorski dnevnik. Novinarka Manifesta Marinella Salvi je obiskala Reggello in se srečala z avtoricama knjige. Il Manifesto je po Primorskem dnevniku povzel tudi zgodbo italijanskega vojaškega zdravnika Amilcareja Scalincija, ki je v Sloveniji vodil partizansko bolnišnico.

Primorski dnevnik

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagradna križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. aprila 2022.** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 76. številke časopisa Svobodna beseda

1. Iva Humar,
Godič 63, 1242 Stahovica
2. Tončka Markelj
Prežihovo 8, 2370 Dravograd
3. Stanka Muc,
Gornja Lokvica 5/b, 8330 Metlika

Rešitve križanke:
POKLAPANOST, ETNOGRAFIJA, VOJANOV, DUR, KRI, IF, RIJN, ANG, ENOJKA, IAN, SAS, AČ, FAK, ANORAK, VZOREC, MARI, RŠ, RABINEC, AKUSTIKA, AVRA, TENZOR, EDOM, TRN, MOLO, VBADALO, UTIŠANOST, AV, JR, ŠOTAR, FIRENČANKE, ASEKSUALEC, ELEAT, IVA, ENAKO, TORI.

Geslo:
KNJIGA PROFESOR URBAN

ŠOLSKI DAN, NAMENJEN ŠPORTNIM AKTIVNOSTIM
LADJEDELNICA
ZAČETEK GESLA
PRIPADNIK OSVOBODILNE FRONTE
VRNJENA POŠTNA POŠILJKA
TONE TOMŠIČ
NEDEJAVNOST
RIMSKA BOGINJA JEZE
HITER TEK
GRŠKI JUNAK PRED TROJO, AJAS
ŠOLA, ŠTUDIJ
KAVARNA
POVEZAVA GLAVE S TRUPOM
GL.MESTO KANTONA AARGAU
SEJALNA PRIPRAVA
PREBIVALEC ETRURIJE ETRUŠČAN
NIKA KOVAČ
PRBIVALCI ANTIČNE GRŠKE POKRAJINE AONIJE
RAFKO IRGOLIČ
ZADNJICA
AMERIŠKA FILMSKA NAGRADA
OČKA
UKVARJANJE Z REJO
RASTLINA Z VELIKIMI LISTI, KI VSEBUJEJO NIKOTIN
PREBIVALCI IDRIJE
ZNAČILNOST SAMOSTALNIKA
KOŠARKARSKI ZADETEK
POLOŽAJ PRI JOGI
RADO LIKON
ZORAN OGRINC
BIVALIŠČE UMRLIH
ZAČETNIK STENOGRAFIJE
KOMANDIR AMBROŽIČ
OBLIKA IMENA IVAN
..., TI, ON
NADALJEVANJE GESLA
DELEGATKA
OBDELANA ZEMLJA
OKRASNA NAPRSNA ZAPONKA, BROŠKA
JAMA ZA STROJENJE KOŽ
KOVINA (In)
SREDIŠČE VRTENJA
VOHUN, ŠPIJON
KAREL ZELENKO
ŠIROKOUSTEŽ
OTOK V MALEM PRESPAN. JEZERU (IZ:ILA)
NIKELJ
STEBLA ŠAŠEV
DEJAVNOST KROVCEV
SINKO, SINČEK
SVOBODNA BESEDA
KLEMENT JUG
PRILOŽNOST
VRELA VODA
OLIVER TELBAN
NEKDANJI SRBSKI GENERAL (KOSTA; IZ ČRK: DANJ)
LUKA V IZRAELU, AKA
MADRIDSKI ŠPORTNI KLUB
ATEK
DRAGO IBLER
MIK, PRELEST
AMERIŠKA IGRALKA SHERIDAN
NINA HAGEN
IZDELOVALEC OŽE, VRVAR
SL.PISEC (ANDREJ)
VRSTA DENARNE VSOTE, KAVCIJA, JAMŠČINA
NIZOZEM. JADRNICA (IZ:AKA)
ANTON AŠKERC
POLITIK EISENHOWER
JULIO IGLESIAS
DVOJČKA, RAZVITA IZ ENEGA JAJČECA
SREDOZEMSKA OTOŠKA DRŽAVA
ENAJSTOUVRŠČENI
OSKAR LANGE

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: Aljaž Verhovnik (predsednik) dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Metka Mencej, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov:
svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

UTRINKI

Še pomnite

1. marca 1945 so se Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije preoblikovali v Jugoslovansko armado.
7. marca 1945 je bila v Beogradu oblikovana začasna vlada Demokratične federativne Jugoslavije pod vodstvom maršala Josipa Broza - Tita. Oblikovana je bila na podlagi sporazuma Tito-Šubašić ter sestavljena iz predstavnikov Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in predstavnikov kraljeve vlade v izgnanstvu.
8. marca 1943 je bil poleg porušenega mostu čez reko Neretvo v Jablanici dokončan zasilni most. S prečkanjem reke Neretve je nastal preobrat v četrti sovražnikovi ofenzivi, ki je imela namen uničiti partizane in vrhovni štab. Partizanska vojska je prešla v protinapad, uničila četniške enote na vzhodni strani Neretve in kljub velikim izgubam ohranila glavnino svojih sil in ranjence.

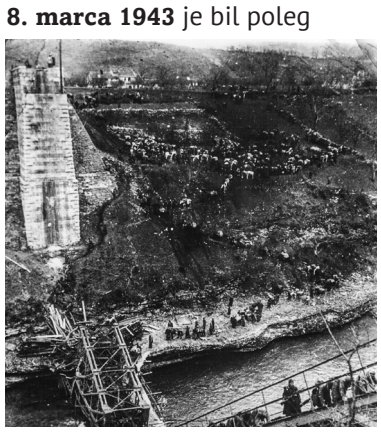

Prenos ranjencev čez Neretvo ob porušenem mostu (Sliko hrani Muzej Jablanica.)

11. marca 1941 je Franklin Delano Roosevelt podpisal Zakon o posojilu in najemu, ki je predvsem Veliki Britaniji in Kitajski, pozneje pa tudi drugim državam omogočil nakup orožja in druge opreme ter surovin v Združenih državah Amerike.
12. marca 1944 je Briško-beneški odred napadel letališče Belvedere pri Vidmu in uničil devet letal ter letališke naprave.
12. marca 1944 sta se v Drvarju srečala maršal Josip Broz - Tito in britanski general Fitzroy MacLean ter se dogovorila o šolanju letalcev in ustanovitvi partizanskih letalskih enot na letališčih britanske vojske.
13. marca 1943 so nacisti dokončno uničili judovski geto v poljskemu Krakovu in večino prebivalcev geta odpeljali v koncentracijska taborišča.
15. marca 1945 so se Šlandrova in Zidanškova brigada ter druge enote 4. operativne cone po hudih bojih z ukrajinsko 14. SS-divizijo »Galicija« prebile iz sovražnega obroča na Menini planini.
17. marca 1942 je ameriški general Douglas Mac Artur zaradi japonskega napredovanja zapustil Filipine in odšel v Avstralijo.
22. marca 1945 je imela 18. bazoviška brigada 30. divizije hude boje na območju Sinjega vrha nad Vipavsko dolino.
24. marca 1944 so nacisti pri Ardeatinskih jamah v bližini Rima pobili 335 ljudi kot povračilo za bombne napade italijanskih odpornikov.
24. marca 1945 je bil v Beogradu sklenjen sporazum o delovanju Uprave Združenih narodov za pomoč in obnovo – UNRRA.
26. marca 1943 je v Jelenovem žlebu partizanska vojska italijanski vojski zadala enega najhujših udarcev. Cankarjeva in Šercerjeva brigada sta porazili bataljon italijanske 153. pehotne divizije Macerata. V boju je bilo ubitih 106 italijanskih vojakov, 102 sta bila ranjena. Partizani so imeli pet padlih in 20 ranjenih.

Spomenik v Jelenovem žlebu, večkrat tudi tarča vandalskih uničevanj

27. marca 1942 je med prebojem iz nemškega obroča pri Malem rovtu nad Crngrobom padel narodni heroj Stane Žagar, organizator vstaje na Gorenjskem decembra 1941.
28. marca 1942 so se v Ljubljani zbrali predstavniki nemške in italijanske vojske in predstavniki oboroženih sil NDH. Na skupni konferenci so uskladili načrte za »tretjo sovražno ofenzivo« proti partizanom v vzhodni Bosni, ki se je začela čez tri dni.
29. marca 1945 je Rdeča armada osvobodila mesto Gdansk na Poljskem in na jugu dosegla mejo z Avstrijo.